

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет фінансовий
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: Вплив бюджетної політики на соціально-економічний
розвиток держави

Виконав: здобувач освіти групи ФК23-1м
спеціальність 072«Фінанси, банківська
справа, страхування та фондовий ринок»

Левенець Дмитро Олександрович
(прізвище, ім'я та по-батькові)

Керівник Лисяк Л.В., д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів, банківської
справи та страхування
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент Дніпровський державний
аграрно-економічний університет
(місце роботи)

професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
(посада)

Грабчук О.М., доктор економічних
наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Левенець Д.О. Вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

У роботі розглянуто сутність, структуру та принципи бюджетної політики як інструменту державного регулювання; досліджено нормативно-правову базу, що регулює бюджетну політику України; визначено основні напрямки впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави; проведено аналіз сучасного стану бюджетної політики України; оцінено динаміку основних показників бюджетної системи України за 2018–2023 роки; проаналізовано вплив бюджетних видатків на соціально-економічний розвиток України; вивчено міжнародний досвід удосконалення бюджетної політики та можливості його адаптації до умов України; розроблено практичні рекомендації щодо посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, подана на 75 сторінках, містить 15 таблиць, 9 рисунків. Список використаних джерел включає 47 найменувань.

Ключові слова: державне регулювання, бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетна політика, бюджетна система, соціально-економічний розвиток.

ANNOTATION

Levenets D.O. The impact of budget policy on the socio-economic development of the state.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market". - University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The work examines the essence, structure and principles of budget policy as an instrument of state regulation; examines the regulatory framework governing the budget policy of Ukraine; identifies the main areas of influence of budget policy on the socio-economic development of the state; analyzes the current state of budget policy in Ukraine; assesses the dynamics of the main indicators of the budget system of Ukraine for 2018–2023; analyzes the impact of budget expenditures on the socio-economic development of Ukraine; studies the international experience of improving budget policy and the possibility of its adaptation to the conditions of Ukraine; develops practical recommendations for strengthening the influence of budget policy on the socio-economic development of the state.

The master's qualification work consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of sources used, presented on 75 pages, contains 15 tables, 9 figures. The list of sources used includes 47 items.

Keywords: state regulation, budget, budget revenues, budget expenditures, budget policy, budget system, socio-economic development.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ.....	5
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ.....	255
2.1 Загальна характеристика стану бюджетної політики України	255
2.2. Оцінка основних показників бюджетної системи України за 2018–2023 роки.....	344
2.3. Аналіз впливу бюджетних видатків на соціально-економічний розвиток України	500
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	577
3.1 Напрями підвищення ефективності бюджетної політики з урахуванням міжнародного досвіду.....	577
3.2. Розробка практичних рекомендацій для посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток	622
ВИСНОВКИ	722
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	766

ВСТУП

Актуальність дослідження. Бюджетна політика є одним із ключових інструментів державного регулювання економіки, що визначає баланс між фіскальними надходженнями та витратами, стимулює економічне зростання, забезпечує соціальний захист та створює умови для стійкого розвитку держави. В умовах динамічних соціально-економічних змін, глобалізації та викликів, пов'язаних із кризовими явищами в економіці, бюджетна політика набуває особливого значення як механізм стабілізації економіки та забезпечення соціальної справедливості.

Для України, яка перебуває на шляху реформування економіки, інтеграції до європейського простору та відновлення після кризових подій, ефективна бюджетна політика виступає необхідною умовою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. На фоні зростання державного боргу, інфляційних процесів, війни та нерівномірного розвитку регіонів, питання удосконалення бюджетної політики стає особливо актуальним. Це вимагає аналізу її впливу на соціально-економічні процеси, визначення основних проблем та перспектив розвитку.

Внесок у дослідження бюджетної політики зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, серед яких: Дж. Кейнс, У. Петті, Д. Рікардо, А. Сміт, О. Василик, Є. Галушка, Т. Єфименко, І. Запатріна, О. Кириленко, В. Кравченко, Л.Лисяк, В.Макогон, В. Опарін, М.Пасічний, Г. П'ятаченко, І. Чугунов, С. Юрій, В. Федосов та ін. Незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених бюджетній політиці дослідження функціонування бюджетного механізму, який забезпечує стійкий соціально-економічний розвиток країни, залишається недостатнім. Також у контексті децентралізації місцевих бюджетів бюджетний механізм, як специфічна технологія державного управління, має бути спрямований на формування та

реалізацію ефективної бюджетної політики, з урахуванням можливостей застосування конкретних заходів бюджетного регулювання.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

– Розкрити сутність, структуру та принципи бюджетної політики як інструменту державного регулювання.

– Дослідити нормативно-правову базу, що регулює бюджетну політику України.

– Визначити основні напрямки впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави.

– Провести аналіз сучасного стану бюджетної політики України.

– Оцінити динаміку основних показників бюджетної системи України за 2018–2023 роки.

– Проаналізувати вплив бюджетних видатків на соціально-економічний розвиток України.

– Вивчити міжнародний досвід удосконалення бюджетної політики та можливості його адаптації до умов України.

– Розробити практичні рекомендації щодо посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави.

Об’єктом дослідження – бюджетна політика як складова державного управління, що впливає на соціально-економічний розвиток країни.

Предметом дослідження – механізми формування та реалізації бюджетної політики і її вплив на ключові показники соціально-економічного розвитку України.

Методи дослідження. У роботі застосовано системний підхід, що дозволяє комплексно розглянути бюджетну політику у взаємозв’язку з економічними та соціальними процесами. Використано методи аналізу та

синтезу для вивчення теоретичних основ та нормативно-правової бази; статистичний метод для оцінки показників бюджетної системи; порівняльний аналіз для дослідження міжнародного досвіду; методи узагальнення та моделювання для формування практичних рекомендацій.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади при розробці стратегій соціально-економічного розвитку, удосконаленні бюджетного планування, а також в освітньому процесі при підготовці фахівців з фінансового менеджменту та економіки. Робота спрямована на комплексне дослідження впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток України, враховуючи сучасні тенденції, виклики та міжнародний досвід. Основні результати мають на меті удосконалення механізмів формування та реалізації бюджетної політики, сприяючи ефективному використанню ресурсів для сталого розвитку.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, подана на 75 сторінках, містить 15 таблиць, 9 рисунків. Список використаних джерел складає 47 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

Бюджет є однією з ключових суспільно-економічних категорій, яка відображає взаємовідносини, що виникають у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) з урахуванням потреб суспільства. Ці потреби включають створення, розподіл та споживання різних послуг, а також регулювання соціально-економічного розвитку країни. Основною метою бюджетних відносин є забезпечення фінансової стабільності та розвиток пріоритетних сфер життя суспільства, таких як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, національна безпека, громадський порядок і захист навколишнього середовища [10].

Необхідність бюджетних відносин визначається функціями держави, серед яких ключовою є фінансове забезпечення суспільного розвитку. Держава має на меті ефективно розподіляти ресурси для забезпечення пріоритетних потреб, а також підтримувати фінансову стійкість країни. Особливо важливо це завдання стає в умовах економічних трансформацій, коли зростає необхідність оптимізації бюджетів на всіх рівнях управління. У цьому контексті важливим є забезпечення стабільності основних макроекономічних показників, таких як реальний валовий внутрішній продукт, індекс споживчих цін, валютний курс та державний борг [10].

Одним із ключових аспектів функціонування державного бюджету є бюджетна політика, яка тісно пов'язана з управлінням соціально-економічним розвитком суспільства. Вона є системою заходів, спрямованих на формування, розподіл і використання державних фінансових ресурсів задля досягнення стратегічних цілей країни.

Законодавче визначення бюджетної політики міститься в Господарському кодексі України, де зазначено, що бюджетна політика спрямована на [7]:

- оптимізацію формування доходів та використання фінансових ресурсів;
- підвищення ефективності державних інвестицій у народне господарство;
- узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин;
- регулювання державного боргу;
- забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу.

Оксфордський тлумачний словник визначає бюджетну політику як процес використання державних видатків для впливу на макроекономічні умови. Це передбачає залучення фінансових інструментів для стабілізації економіки, регулювання зайнятості, стимулювання економічного зростання та забезпечення соціального захисту [30].

За визначенням українських економістів С. Юрія та В. Федосова, бюджетна політика є діяльністю держави, спрямованою на формування і регулювання державного бюджету для забезпечення соціально-економічного розвитку та реалізації стратегічних пріоритетів країни. Вони підкреслюють, що ця діяльність здійснюється органами державної влади та управління [12].

О. Василик розглядає бюджетну політику як сукупність заходів, спрямованих на організацію та використання фінансових ресурсів для досягнення економічного та соціального розвитку. В його трактуванні бюджетна політика виступає механізмом, який забезпечує баланс між економічними можливостями країни та потребами суспільства [12].

Професор І.Я. Чугунов звертає увагу на те, що однією з важливих тенденцій сучасної бюджетної політики розвинених країн є впровадження середньострокового бюджетного планування. Він акцентує на необхідності розробки та вдосконалення системи планування та моніторингу соціально-

економічної ефективності бюджетних видатків. Важливо використовувати як кількісні, так і якісні індикатори, які дозволяють оцінити досягнення конкретних результатів [40].

В. Макогон розкрила особливості формування дохідної частини бюджету як складової фінансово-економічного регулювання, підкреслюючи, що її роль у суспільстві визначається впливом на соціально-економічні процеси. На думку дослідниці, для ефективної реалізації бюджетної політики важливо враховувати специфіку економічних процесів, стратегічні цілі розвитку держави, а також необхідність детального прогнозування надходжень до бюджету [19, с.100].

Л. Селівестрова та І. Адаменко акцентували увагу на особливостях функціонування фінансової системи України в умовах інституційної економіки, визначаючи її як складний механізм, що залежить від численних факторів. Вони вказали, що основною проблемою фінансової системи України є відсутність ефективного державного регулювання, а вдосконалення фінансового механізму потребує врахування міжнародного досвіду [29, с.17].

М. Пасічний обґрунтував теоретичні аспекти та механізми формування і реалізації бюджетної політики як інструменту економічного регулювання. Учений підкреслив, що бюджетна політика має враховувати взаємозв'язок між обсягами бюджетного фінансування та досягнутими цілями, а також встановив залежність між рівнем бюджетного дефіциту й темпами економічного зростання [21, с.154].

Середньострокове бюджетне планування є важливим інструментом, який сприяє узгодженню роботи всіх складових бюджетної системи та дозволяє вирішувати складні завдання соціально-економічного розвитку. Цей підхід передбачає багаторічне планування з поступовим удосконаленням методів прогнозування та бюджетного управління. [30]

Перспективне бюджетне планування дозволяє вирішувати такі завдання, як регулювання економічного розвитку, зменшення фінансових ризиків і забезпечення узгодженості між стратегічними цілями та реальними можливостями держави.

Бюджетна політика є динамічним процесом, що постійно коригується відповідно до вимог часу та об'єктивних умов. Вона базується на врахуванні низки принципових аспектів, які визначають її зміст та реалізацію. Зокрема, бюджетна політика повинна враховувати [31]:

- Об'єктивні економічні закони розвитку суспільства, які визначають закономірності функціонування економіки.
- Історичні умови та специфіку суспільного розвитку, що включають унікальні особливості національного господарства.
- Попередні досягнення економічного розвитку та зарубіжний досвід організації бюджетних процесів.
- Реальні політичні, економічні та фінансові можливості країни, які визначають межі впровадження політики.
- Комплексний підхід у розробці заходів, спрямованих на вдосконалення фінансових відносин.

Вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, які безпосередньо впливають на економічні процеси.

На формування та реалізацію бюджетної політики країни впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори, які визначають її стратегію та результати (рис. 1.1).

Рис. 1.1 Зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на бюджетну політику

Джерело: складено автором за: [31].

Зміст і призначення бюджетної політики найповніше розкриваються через класифікацію її основних функцій (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація бюджетної політики за її функціями

Основні види бюджетної політики за функціями	Суть функції
Політика у сфері доходів бюджету	Охоплює податкову (фіскальну) політику, мобілізацію неподаткових надходжень та інших доходів.
Політика у сфері видатків бюджету	Передбачає кошторисне фінансування, бюджетне інвестування, дотування, субсидювання, створення бюджетних резервів.

Продовження таблиці 1.1

Політика у сфері міжбюджетних відносин	Включає регулювання бюджетних відносин між державним і місцевими бюджетами для забезпечення збалансованості системи.
Політика у сфері бюджетного дефіциту та державного боргу	Орієнтована на управління дефіцитом, визначення джерел його покриття та регулювання державного боргу (внутрішнього і зовнішнього).

Джерело: складено автором за: [1].

Успішна реалізація бюджетної політики здійснюється за допомогою бюджетного механізму, який є її найдинамічнішою складовою. Бюджетний механізм визначається як сукупність конкретних форм бюджетних відносин, інструментів та методів мобілізації і витрачання бюджетних коштів. Основне призначення механізму – забезпечення фінансової підтримки економічних та соціальних процесів у державі.

Таблиця 1.2

Реалізація бюджетної політики через бюджетний механізм

Основні елементи бюджетного механізму	Сутність та значення
Бюджетне планування та прогнозування	Передбачає визначення фінансових можливостей держави та розробку прогнозів для забезпечення економічного і соціального розвитку.
Бюджетні норми і нормативи	Встановлюють мінімальний рівень витрат бюджетних коштів на забезпечення функціонування економіки (наприклад, ставки зарплат, податків, амортизації, норми харчування).
Бюджетні ліміти і резерви	Забезпечують контроль за витратами бюджету через обмеження (наприклад, витрати на медикаменти) та створення резервів для непередбачених ситуацій.
Бюджетні стимули	Містять податкові пільги, субсидії, дотації, кредитування та гранти, які сприяють стимулюванню виробництва, підприємництва і соціальних програм.
Бюджетні санкції	Передбачають фінансові заходи щодо порушників бюджетного законодавства (наприклад, припинення фінансування, скасування пільг).

Джерело: складено автором за: [1].

Структура бюджетного механізму включає низку елементів, які охоплюють організаційні форми, інструменти та методи реалізації бюджетної політики (таблиця 1.3). Її елементи формуються у відповідні підсистеми, що забезпечують узгодженість і ефективність функціонування.

Таблиця 1.3

Структура бюджетного механізму

Основні підсистеми бюджетного механізму	Характеристика
Бюджетне планування і прогнозування	Визначає довгострокові фінансові можливості держави для реалізації економічних і соціальних цілей.
Методи бюджетного регулювання	Включають використання фінансових важелів, таких як податки, субсидії, гранти, кредити, а також нормативи витрат.
Бюджетне нормування та стимулювання	Спрямовані на забезпечення раціонального використання ресурсів через норми витрат і стимулювання (податкові пільги, дотації).
Контроль і моніторинг бюджетного процесу	Забезпечує відповідність виконання бюджету законодавчим вимогам та стратегічним цілям держави.

Джерело: складено автором за: [14].

Бюджетна політика є важливим інструментом реалізації соціально-економічної стратегії держави. Її ефективність залежить від якості бюджетного механізму, який забезпечує фінансову підтримку ключових напрямків розвитку. Завдяки злагодженій роботі всіх складових бюджетного механізму держава може забезпечувати стабільний економічний ріст, підтримувати соціальні стандарти та реагувати на виклики сучасного світу.

Війна суттєво впливає на економічну активність, що призводить до зниження податкових надходжень та зростання витрат на системи соціального захисту. Одночасно, потреба у фінансуванні військових потреб обмежує здатність уряду інвестувати в інші сфери, такі як інфраструктура

чи освіта. Основними характеристиками бюджетної політики під час війни є [27]:

- Зростання військових витрат. Уряду доводиться виділяти більше коштів на армію та інші служби безпеки, що включає збільшення оборонного бюджету, а також інвестиції у нові технології та обладнання.
- Підвищення податкових надходжень. Для фінансування військових потреб уряд може підвищувати податки або запроваджувати нові, наприклад, податки на доходи, споживання чи майно.
- Залучення запозичень. Додаткові ресурси можуть залучатися через випуск облігацій чи інші форми боргових зобов'язань.
- Скорочення витрат у невоєнних сферах. Щоб спрямувати більше ресурсів на військові зусилля, уряди можуть зменшувати фінансування соціальних програм, інфраструктурних проєктів чи освіти.

Бюджетна політика під час війни стає складним і відповідальним завданням, оскільки уряд має знайти баланс між необхідністю забезпечення національної оборони та підтриманням економічної стабільності й розвитку інших сфер економіки. Ефективна бюджетна політика дозволяє країні зберігати стійкість і адаптуватися до викликів війни.

Бюджетне планування є невід'ємною частиною загального бюджетного менеджменту, який також включає виконання бюджету, облік, звітність та контроль за його реалізацією. Одним із важливих аспектів є бюджетний дефіцит, який виникає, коли урядові видатки перевищують доходи за певний бюджетний період [27].

Бюджетний дефіцит є індикатором ефективності бюджетної політики з точки зору фіскальної дисципліни. Значний і тривалий дефіцит може свідчити про неефективне управління державними коштами, тоді як помірний або контрольований дефіцит свідчить про дотримання урядом фіскальної дисципліни та збалансування витрат із наявними ресурсами.

Ефективна бюджетна політика повинна бути спрямована на поступове скорочення або усунення бюджетного дефіциту, забезпечуючи стабільність державних фінансів. Її успішність можна оцінити за тим, наскільки вона відповідає цілям і пріоритетам урядової політики.

Крім того, бюджетний дефіцит впливає на економічну стабільність. Значний дефіцит може спричинити тиск на державні фінанси, зростання обсягу запозичень, збільшення витрат на відсоткові платежі та створення ризиків для макроекономічної стабільності. Ефективна бюджетна політика повинна утримувати дефіцит у прийнятних межах, враховуючи економічну ситуацію в країні та рівень боргової стійкості.

Бюджетна політика України є одним із головних інструментів реалізації державної економічної стратегії, спрямованої на забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку країни. Її регулювання здійснюється через комплекс нормативно-правових актів, які забезпечують правові, організаційні та фінансові умови для функціонування бюджетної системи [18]. Ця нормативно-правова база є важливим механізмом у формуванні та реалізації державної політики, оскільки забезпечує законодавче регулювання бюджетного процесу, впровадження реформ та контроль за фінансовими потоками (таблиця 1.4.).

Таблиця 1.4

**Основні елементи нормативно-правової бази регулювання
бюджетної політики України**

Елемент нормативно- правової бази	Суть і значення
Конституція України [16]	Визначає принципи бюджетного устрою, затвердження та виконання бюджету, контроль за державними фінансами.
Бюджетний кодекс України [5]	Регламентує функціонування бюджетної системи, порядок складання, затвердження і виконання бюджетів.

Продовження таблиці 1.4

Закон про Державний бюджет України [25]	Щорічно визначає основні фінансові показники держави, встановлює видатки і доходи, розмір дефіциту бюджету тощо.
Податковий кодекс України [24]	Забезпечує формування доходів бюджету, визначає систему оподаткування, податкові ставки та пільги.
Постанови Кабінету Міністрів	Регулюють виконання бюджету, управління боргом, міжбюджетні відносини, розподіл дотацій і субвенцій.
Міжнародні угоди	Встановлюють правила використання зовнішньої допомоги, співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями.

Джерело: складено автором за: [5, 16, 24, 25, 28].

Основу всієї системи нормативно-правового регулювання бюджетної політики становить Конституція України. Вона закріплює загальні принципи управління фінансами, формування та використання державного бюджету, а також забезпечення економічного балансу в країні. Зокрема, стаття 95 Конституції визначає, що бюджетна система України будується на засадах прозорості та відкритості [16]. Державний бюджет України затверджується Верховною Радою, і будь-які витрати держави мають відповідати його затвердженим показникам.

Конституція також встановлює, що виключно законом визначаються податки і збори, порядок утворення і погашення державного внутрішнього та зовнішнього боргу, а також засади фінансової діяльності органів місцевого самоврядування. Це створює правову основу для ухвалення більш детальних нормативних актів, які визначають механізми функціонування бюджетної системи [16].

Ключовим документом, що регулює бюджетну політику, є Бюджетний кодекс України, прийнятий у 2010 році [5]. Він визначає засади функціонування бюджетної системи держави, її структуру та основні принципи. Зокрема, кодекс встановлює порядок складання, розгляду, затвердження і виконання державного та місцевих бюджетів. Він також

регламентує взаємовідносини між різними рівнями бюджетів у процесі перерозподілу фінансових ресурсів.

Бюджетний кодекс закріплює основні принципи бюджетної системи України, серед яких [5]:

- прозорість і публічність (відкритість інформації про бюджети для громадян);
- збалансованість (обсяги бюджетних видатків повинні відповідати доходам);
- самостійність (місцеві бюджети є незалежними в ухваленні рішень, пов'язаних із доходами та видатками);
- ефективність і результативність (раціональне використання бюджетних коштів для досягнення конкретних цілей).

Одним із ключових розділів Бюджетного кодексу є розділ, присвячений міжбюджетним відносинам [5]. Кодекс передбачає механізми розподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами через дотації, субвенції та інші інструменти. Це забезпечує фінансову децентралізацію та підвищує самостійність місцевих органів влади.

Щорічним основним документом, який реалізує бюджетну політику, є Закон України «Про Державний бюджет України». [25] Цей закон ухвалюється Верховною Радою на кожний бюджетний рік і є головним фінансовим документом країни. Він визначає обсяги доходів і видатків державного бюджету, граничний обсяг дефіциту бюджету, розміри державного боргу та інші ключові фінансові показники.

Процес ухвалення Закону про Державний бюджет є багатоетапним і передбачає розробку проекту бюджету Міністерством фінансів, його подання Кабінетом Міністрів до Верховної Ради, розгляд у комітетах і остаточне затвердження парламентом. Закон також встановлює пріоритети фінансування на рік, включаючи видатки на оборону, охорону здоров'я, освіту та соціальний захист [25].

Зокрема, у 2023 році значну частину видатків було спрямовано на забезпечення безпеки та оборони країни, що було закріплено у відповідному законодавстві. Ці особливості відображають вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на бюджетну політику.

Не менш важливим нормативним актом у регулюванні бюджетної політики є Податковий кодекс України [24]. Цей документ визначає систему оподаткування в країні, види податків, ставки, порядок їх справляння та адміністрування. Він забезпечує формування основної частини доходів бюджету, закріплюючи правила взаємодії між платниками податків і державою.

Податковий кодекс спрямований на забезпечення стабільності бюджетних надходжень, стимулювання економічного розвитку та збалансування інтересів держави і бізнесу [24]. Зокрема, він передбачає механізми стимулювання інвестиційної діяльності через надання податкових пільг або зниження ставок податків для підприємств, які впроваджують інноваційні технології.

Значну роль у реалізації бюджетної політики відіграють підзаконні акти, ухвалені Кабінетом Міністрів України. Зокрема, це постанови та розпорядження, які регулюють питання складання та виконання бюджету, управління державним боргом, а також розподілу субвенцій та дотацій.

Наприклад, уряд щорічно затверджує Бюджетну декларацію, яка визначає середньострокові цілі бюджетної політики на три роки. У ній відображаються основні макроекономічні показники, прогноз доходів і видатків, а також пріоритетні напрями державного фінансування [1]. Ця декларація є основою для підготовки проекту Державного бюджету та сприяє узгодженості короткострокових і довгострокових бюджетних цілей.

До нормативно-правової бази регулювання бюджетної політики входять також міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною. Вони регламентують співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями,

такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) [32].

Ці угоди передбачають надання Україні кредитів, грантів або технічної допомоги в обмін на виконання певних умов, таких як проведення реформ у сфері публічних фінансів, покращення прозорості бюджетного процесу та впровадження ефективних механізмів управління державними фінансами.

Бюджетна політика України базується на комплексній нормативно-правовій основі, яка охоплює різні аспекти регулювання бюджетного процесу. Ця система правових актів забезпечує правові рамки для формування та виконання бюджетів, управління державними фінансами, контролю за їх ефективністю та впровадження фінансових реформ. У її основі лежить Конституція України, яка встановлює фундаментальні принципи управління державними фінансами, закріплюючи засади прозорості, законності та ефективності. Важливе значення має положення про те, що бюджетна система повинна забезпечувати економічну рівновагу, а витрати держави мають відповідати реальним можливостям економіки.

Бюджетний кодекс України деталізує основні принципи бюджетної системи, зокрема забезпечення збалансованості бюджету, фінансової децентралізації та раціонального використання ресурсів. Він регулює механізми планування доходів і видатків, взаємодію між державними та місцевими органами влади в процесі перерозподілу фінансових ресурсів, а також закріплює порядок управління бюджетним дефіцитом і борговими зобов'язаннями держави [5]. Однією з важливих функцій кодексу є регулювання міжбюджетних трансфертів, що сприяє вирівнюванню фінансових можливостей регіонів та забезпечує виконання місцевими органами влади делегованих державою функцій.

Щорічний Закон про Державний бюджет України деталізує загальні положення Бюджетного кодексу на конкретний бюджетний рік, визначаючи

пріоритети фінансування, обсяги доходів і видатків, обмеження на запозичення та витрати [25]. Особливості такого закону залежать від макроекономічної ситуації, актуальних потреб держави та зовнішніх викликів. Зокрема, в умовах війни або кризових явищ значна частина бюджетних ресурсів може бути спрямована на оборону, соціальний захист або підтримку критичних галузей економіки.

Податковий кодекс України, як складова нормативно-правової бази, забезпечує стабільне наповнення бюджетів через регулювання системи оподаткування. Він створює основи для зростання податкових надходжень, одночасно враховуючи необхідність стимулювання інвестицій, розвитку бізнесу та підтримки економічної активності. Податковий кодекс також встановлює процедури адміністрування податків і зборів, що є важливим для забезпечення прозорості та ефективності бюджетного процесу.

Кабінет Міністрів України здійснює оперативне регулювання бюджетної політики через підзаконні акти, що деталізують і впроваджують у життя положення вищих нормативних актів. До них належать постанови та розпорядження, які стосуються виконання бюджету, управління державним боргом і фінансування пріоритетних сфер. Зокрема, уряд затверджує середньострокові бюджетні декларації, які визначають напрямки розвитку фінансової політики на декілька років вперед, забезпечуючи прогнозованість і стабільність [32].

Важливе місце у формуванні та реалізації бюджетної політики належить міжнародним угодам і домовленостям, які дозволяють Україні залучати зовнішні ресурси, підтримувати макрофінансову стабільність та впроваджувати реформи. Ратифікація таких угод, як співпраця з МВФ чи Світовим банком, зобов'язує державу дотримуватись стандартів прозорості, боргової дисципліни та раціонального використання залучених коштів, що позитивно впливає на якість управління державними фінансами та довіру міжнародної спільноти до країни.

Таким чином, нормативно-правова база бюджетної політики України створює систему, яка регулює всі етапи бюджетного процесу — від планування та затвердження до виконання та контролю, — сприяючи досягненню соціально-економічних цілей держави.

Останні роки позначилися суттєвим впливом геополітичних загроз на бюджетну безпеку та бюджетну політику країн світу. Ці виклики зумовили зростання витрат на соціальний захист і забезпечення, зміну пріоритетів у розподілі бюджетних ресурсів, підвищення рівня боргового навантаження та актуалізували потребу в перегляді фіскальних стратегій [33]. Сьогодні держави прагнуть знайти баланс між забезпеченням належного рівня соціального захисту та підтримкою економіки в умовах надзвичайних ситуацій. З огляду на це, бюджетна політика має відповідати новим викликам шляхом зміни пріоритетів, раціонального управління ресурсами та розробки стратегій фінансової стабільності.

Геополітичні виклики також висувають вимоги до постійного моніторингу та прогнозування фінансових ризиків. Держави все більше зосереджуються на формуванні резервних фондів та впровадженні механізмів бюджетної гнучкості, що дозволяє швидко реагувати на зовнішні та внутрішні зміни. Водночас важливим залишається врахування впливу таких криз на інвестиційний клімат, залучення капіталу та розвиток бізнесу.

Як зазначає М.В. Тимошенко, бюджетна політика є основним інструментом забезпечення фінансової стійкості та здатності країн адаптуватися до геополітичних потрясінь [34, с.120]. У сучасних умовах особливого значення набуває вивчення ключових геополітичних викликів, які становлять серйозну загрозу для загальноекономічного розвитку та бюджетної безпеки держав.

Крім того, природні катаклізми, такі як повені, землетруси, урагани та пожежі, спричиняють значні економічні та бюджетні збитки для країн світу. Щоб забезпечити бюджетну стійкість, урядам необхідно розробляти та

впроваджувати плани запобігання і відновлення після природних катастроф, а також створювати страхові фонди. Проте найбільш масштабним ударом по економічній системі України стало повномасштабне військове вторгнення, яке водночас створило виклики для економік багатьох країн світу.

Внаслідок війни Україна значною мірою втратила економічний потенціал і стала залежною від фінансової підтримки з боку розвинених країн для планування та виконання бюджету. Разом із цим, країни з розвинутою економікою також були змушені переглянути свої бюджети, збільшивши витрати на соціальну, економічну та військову підтримку України [6].

Бюджетна політика є одним із основних інструментів управління економікою, що впливає на всі аспекти соціально-економічного розвитку держави. Її роль полягає не лише у забезпеченні фінансування поточних державних потреб, а й у спрямуванні економічних і соціальних процесів на досягнення стабільного зростання. Бюджетна політика формується відповідно до загальної економічної стратегії держави, і її ефективна реалізація створює передумови для конкурентоспроможності країни як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Таблиця 1.5

Роль бюджетної політики в соціально-економічному розвитку

Напрямок впливу бюджетної політики	Суть і значення
Фінансування державних потреб	Забезпечує ресурсами оборонний сектор, інфраструктурні проєкти, освіту, охорону здоров'я тощо.
Перерозподіл фінансових ресурсів	Сприяє вирівнюванню доходів між регіонами, соціальними групами та економічними секторами.
Стимулювання економічного зростання	Забезпечує фінансування інноваційних проєктів, розвитку малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій.

Продовження таблиці 1.5

Контроль за економічною стабільністю	Регулює рівень інфляції, бюджетного дефіциту та державного боргу.
Підтримка соціальної стабільності	Забезпечує соціальний захист населення, фінансування соціальних програм і підтримку вразливих верств.
Створення умов для відновлення економіки	Спрямовується на відновлення виробничих потужностей, інфраструктури та залучення іноземних інвестицій.

Джерело: складено автором за: [6].

Реалізація економічних інструментів бюджетної політики покликана забезпечити макроекономічну стабільність, прискорити темпи економічного зростання, підвищити соціальні стандарти та якість життя населення. При цьому успішна бюджетна політика має враховувати специфіку національної економіки, тенденції глобального економічного розвитку та наявні соціальні потреби. Її адаптивність до сучасних викликів і кризових явищ, таких як війна чи економічна рецесія, визначає здатність країни зберігати стійкість і рухатися шляхом відновлення.

Бюджетна політика є важливим фактором впливу на основні макроекономічні показники. Її ефективність визначається здатністю держави досягати економічного зростання шляхом оптимізації доходів і видатків бюджету. Одним із головних завдань бюджетної політики є забезпечення економічного відновлення після кризових явищ, таких як війна чи економічна рецесія [6].

У цьому контексті, головна мета бюджетної політики полягає у створенні умов для кількісного збільшення обсягів виробництва товарів і послуг, підвищення рівня зайнятості, збільшення доходів населення і держави. Водночас якісне поліпшення цих процесів, наприклад через інновації, модернізацію економіки та розвиток людського капіталу, є не менш важливим завданням [6].

Роки 2022–2023 стали переломними для України, яка зіткнулася з масштабними викликами, спричиненими воєнною агресією. У цей період країна продемонструвала значну стійкість економіки, хоча падіння реального ВВП у 2022 році становило близько 30%. У 2023 році, завдяки активним заходам уряду і підтримці міжнародних партнерів, вдалося стабілізувати економічну ситуацію, що стало базою для позитивних прогнозів на 2025 рік.

Умови соціально-економічного розвитку України у 2024 році визначатимуться складною комбінацією внутрішніх і зовнішніх факторів. До ключових викликів належатимуть:

- необхідність подальшого фінансування оборонних потреб;
- ризики міжнародних політичних та економічних конфліктів;
- залежність від зовнішньої фінансової допомоги.

Позитивним аспектом є те, що, попри всі труднощі, економічна динаміка в Україні поступово стабілізується. Це підтверджується прогнозами щодо зростання реального ВВП у 2025 році. За оцінками Національного банку України, у 2023 році ВВП зріс на 4,9%, а у 2024 році стабілізація цього зростання на рівні 3,6%. Також позитивно впливає зростання номінальних доходів населення, що, хоча й супроводжується інфляцією, сприяє підвищенню реальної купівельної спроможності [37].

Бюджетна політика України у воєнний час значною мірою залежить від зовнішньої допомоги, яка включає фінансові, гуманітарні та військові ресурси. У 2022–2023 роках міжнародна спільнота, включаючи країни G7, Європейський Союз та міжнародні фінансові організації, надала Україні значну підтримку, що дозволило уряду фінансувати ключові соціальні та оборонні програми.

На 2024 рік прогнозувалося продовження цієї підтримки, хоча її обсяги можуть бути зменшені. Це створює виклики для внутрішньої бюджетної політики, зокрема щодо необхідності збільшення внутрішніх

запозичень. Водночас міжнародна допомога залишається ключовим фактором фінансової стабільності України [37].

Інфляція є одним із головних факторів, що впливають на ефективність бюджетної політики. У 2023 році інфляційний тиск в Україні знизився завдяки стабілізації цін на енергоносії та стриманню монетарної політики. У 2024 році очікувалося певне прискорення інфляції (до 9,8%), що зумовлено можливим зростанням цін на імпорتنі товари, зокрема нафту.

Інфляція має суперечливий вплив на економіку. З одного боку, вона дозволяє збільшувати номінальні доходи бюджету через зростання податкових надходжень. З іншого боку, інфляційний тиск може негативно впливати на купівельну спроможність населення та збільшувати соціальну напруженість. Тому бюджетна політика повинна враховувати ці ризики та передбачати механізми їх стримування.

Для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України у 2025 році бюджетна політика повинна бути орієнтована на вирішення наступних завдань [4]:

- Фінансування оборонного сектору. Збереження фінансових ресурсів для оборонних потреб є ключовим пріоритетом.
- Реалізація програм відновлення. Залучення міжнародних інвестицій та використання внутрішніх ресурсів для відновлення інфраструктури та економіки.
- Оптимізація боргового навантаження. Управління внутрішнім і зовнішнім боргом із метою уникнення дефолту та фінансової кризи.
- Стимулювання економічного зростання. Надання податкових і бюджетних стимулів для розвитку малого та середнього бізнесу, а також впровадження інновацій у ключових секторах економіки.

Бюджетна політика є ключовим інструментом забезпечення економічної стійкості та соціального розвитку України. У 2024 році її ефективність залежала від здатності уряду реагувати на внутрішні та

зовнішні виклики, такі як потреба у фінансуванні оборони, стримування інфляції та оптимізація боргового навантаження. Водночас значну роль відіграватиме підтримка міжнародних партнерів, яка сприятиме стабілізації макроекономічних процесів та започаткуванню процесів відновлення країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

2.1 Загальна характеристика стану бюджетної політики України

У звітному періоді державна бюджетна політика України була спрямована на забезпечення стабільності фінансування, підтримку пріоритетних галузей, зміцнення обороноздатності країни, відновлення зруйнованої інфраструктури та соціального захисту громадян [43].

За даними Державної казначейської служби, у січні–квітні 2024 року до державного бюджету надійшло 845,6 млрд грн, з яких 623,5 млрд грн припало на загальний фонд. Касові видатки за цей період склали 1147,6 млрд грн, у тому числі 945,4 млрд грн із загального фонду. Для порівняння, у аналогічному періоді 2023 року доходи становили 787,5 млрд грн, а видатки – 1043,7 млрд грн.

Державні запозичення до загального фонду бюджету сягнули 564,1 млрд грн (96,5% від плану), при цьому на обслуговування та погашення державного боргу було спрямовано 64,5 млрд грн та 146,7 млрд грн відповідно. [43]

Основними напрямками витрат залишаються безпека та оборона, на які було виділено близько 50% загального обсягу видатків бюджету. Ще 16% спрямовано на громадський порядок, безпеку та діяльність судової влади. Соціальні потреби займають чільне місце в структурі витрат: на соціальні виплати спрямовано 152 млрд грн (13% загальних видатків), а на підтримку місцевих бюджетів – 58,6 млрд грн (5% видатків).

Уряд продовжив впровадження механізмів огляду бюджетних витрат для підвищення ефективності використання коштів. Визначено 20 сфер діяльності, в яких головні розпорядники коштів проводять аналіз витрат.

Звіти мають бути подані до Кабінету Міністрів до грудня 2024 року, що створює передумови для більшої прозорості бюджетного процесу.

У 2024 році передбачено виділення 3 млрд грн для підтримки інвестиційних проєктів, спрямованих на розвиток переробної промисловості, транспорту, логістики, освіти та інших сфер. На облаштування пунктів пропуску залізничного сполучення виділено 662,4 млн грн, а на посилення місцевого самоврядування – 177,53 млн грн, які будуть спрямовані на реконструкцію міської інфраструктури, зокрема в Чернівцях [43].

Значна увага приділяється покращенню умов у закладах освіти. На створення навчально-практичних центрів професійної освіти додатково виділено 49 млн грн, а на будівництво захисних споруд цивільного захисту для шкіл – 2,5 млрд грн. Крім того, субвенції спрямовуються на забезпечення навчальних закладів автобусами, зокрема в регіонах, що постраждали від бойових дій.

На заходи з відновлення пошкодженого майна, дорожньої інфраструктури та соціальної підтримки виділено суттєві кошти. Наприклад, на реконструкцію багатоквартирних житлових будинків у Київській області передбачено 189,53 млн грн, а на закупівлю спеціальної техніки та обладнання – 15,48 млрд грн. Також значна частина бюджету спрямовується на фінансування програм підтримки внутрішньо переміщених осіб і заходів з гуманітарного розмінування [23].

З резервного фонду державного бюджету виділено понад 8,1 млрд грн на зміцнення обороноздатності держави, зокрема на будівництво інженерно-технічних і фортифікаційних споруд. Також профінансовано заходи, пов'язані із забезпеченням безпеки та підтримкою військовослужбовців.

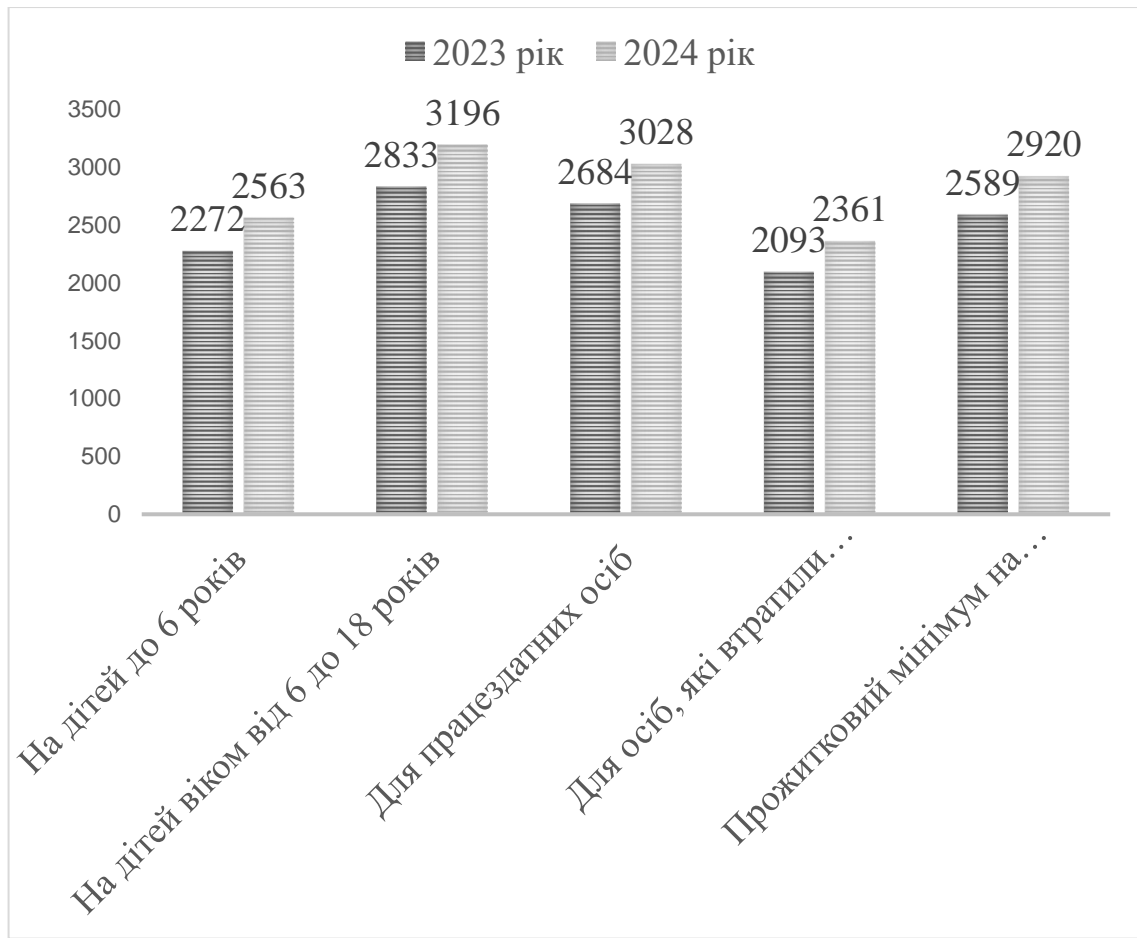
Національний банк України у своїх прогнозах для 2024 року використовував більш песимістичний сценарій, згідно з яким зростання

ВВП становило 3,6 %. Водночас регулятор суттєво покращив прогноз споживчої інфляції на 2023 рік, знизивши його з 10,6 % до 5,8 %. Міжнародний валютний фонд прогнозував зростання ВВП України у 2024 році на 3,2 %, що було зумовлено збільшенням внутрішнього попиту. Умови зниження інфляції та стабільності валютного ринку сприяли тому, що суб'єкти господарювання та домогосподарства адаптувалися до змін, спричинених війною.

У державному бюджеті на 2024 рік передбачалося, що мінімальна заробітна плата зростає до 7 100 грн із 1 січня 2024 року та до 8 000 грн із 1 квітня 2024 року. Середня заробітна плата в Україні за місяць становила 21 809 гривень. Прожитковий мінімум збільшився на 331 грн і склав 2 920 гривень. Для основних соціальних і демографічних груп населення прожитковий мінімум зріс на 12,8 % [47].

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 № 3460-IX, рівень прожиткового мінімуму для призначення соціальної допомоги визначався в розмірі 55 % для працездатних осіб, 100 % для осіб, які втратили працездатність, та 140 % для дітей [25]. Індексацію грошових доходів було заплановано здійснювати в межах фонду оплати праці на 2024 рік, а індекс споживчих цін обчислювався наростаючим підсумком із 1 січня 2024 року.

Прожитковий мінімум, який застосовувався для визначення посадових окладів працівників інших державних органів, залишався без змін: для працівників податкових і митних органів та суддів – 2 100 грн, для прокурорів окружної прокуратури – 1 600 грн. Починаючи з 1 січня 2024 року, оплата праці державних службовців здійснювалася на основі грейдової системи, мінімальний грейд якої було встановлено на рівні мінімальної заробітної плати.

Рис. 2.1. Прожитковий мінімум для різних груп населення у 2023-2024 роках, грн

Джерело: складено автором за: [47].

Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» доходи затверджувалися в сумі 1 768,5 млрд гривень. Основними факторами, що формували дохідну частину, були:

- продовження справляння військового збору, крім оподаткування доходів у вигляді грошового забезпечення в період воєнного стану;
- спрямування 75 % податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) з грошового забезпечення військовослужбовців до спеціального фонду державного бюджету (40 % – для Києва);
- збереження зарахування 64 % ПДФО до місцевих бюджетів, при зменшенні його частки для державного бюджету до 21 %;

- поквартальне нарахування та сплата податку на прибуток підприємствами з доходом понад 40 млн грн на рік;
- застосування диференційованих ставок рентної плати за видобуток природного газу та незмінні ставки на нафту і газовий конденсат;
- зарахування 95 % рентної плати за користування надрами до державного бюджету та 5 % – до місцевих бюджетів;
- спрямування доходів Державного дорожнього фонду до загального фонду бюджету при збереженні 13,44 % акцизного податку з пального для територіальних громад;
- незастосування у 2024 році індексації ставок акцизного, екологічного податків і рентної плати індексами цін.

Упродовж 2021–2024 років спостерігалася позитивна динаміка надходжень до державного бюджету. У 2022 році доходи зросли на 1 % порівняно з 2021 роком, у 2023 році – на 9 %, а в 2024 році – на 37 % порівняно з попереднім роком. Зростання у 2023 році становило 8 % порівняно з 2022 роком, тоді як у 2024 році прогнозувалося зростання на понад 25 % від плану 2023 року та понад 35 % від фактичних надходжень 2022 року [47].

Основними чинниками зростання доходів у 2024 році стали перерозподіл ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців на користь державного бюджету та позитивні очікування щодо макроекономічної стабільності.

У Законі України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 № 3460-ІХ обсяг дефіциту державного бюджету у 2024 році було визначено в розмірі 1 572 млрд грн, що на 21,8% менше, ніж передбачалося у 2023 році. Ця сума становила 20,4% ВВП. Незважаючи на те, що дефіцит був меншим, ніж у 2023 році (з урахуванням внесених змін), не виключалося, що у 2024 році він міг зрости у разі потреби збільшення фінансування видатків.

Україна у 2024 році розраховувала на суттєву фінансову підтримку міжнародних партнерів. Для покриття дефіциту державного бюджету було залучено 41,0 млрд доларів США від міжнародних партнерів.

У статті 5 Закону України «Про Державний бюджет на 2024 рік» було визначено граничний обсяг державного боргу в сумі 7 460,1 млрд грн, а гарантованого державного боргу – 451,4 млрд грн. Основним джерелом доходів і фінансування бюджету стали зовнішні запозичення, які склали майже 1,7 трлн грн, що на 3,4% менше, ніж у 2023 році. Порівняно з першим читанням бюджету, обсяг платежів на погашення державного боргу було збільшено на 20,3 млрд грн: платежі на погашення державного внутрішнього боргу зросли на 22,9 млрд грн, а зовнішнього боргу – зменшено на 2,6 млрд грн [47].

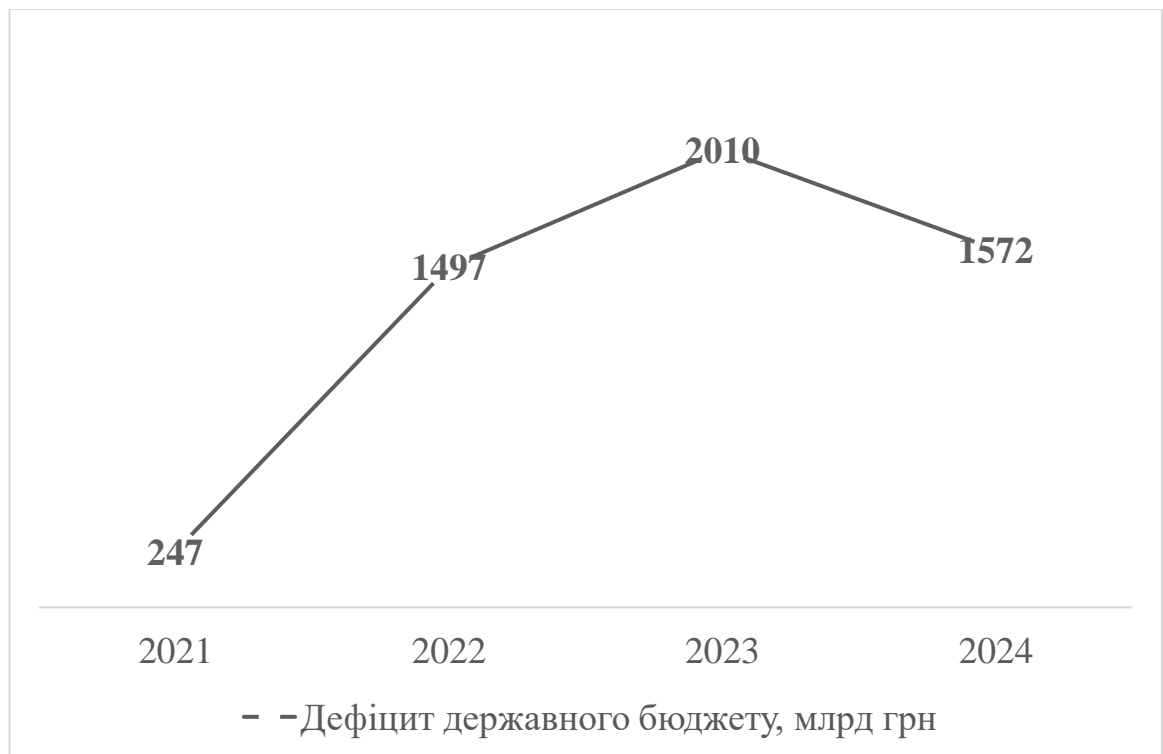
Обсяг платежів з обслуговування державного боргу зменшився на 2,1 млрд грн: внутрішнього боргу – на 0,3 млрд грн, зовнішнього – на 1,8 млрд грн. Для погашення внутрішнього боргу було передбачено 444,5 млрд грн, а зовнішнього – 182,3 млрд грн. У 2024 році Міністерство фінансів України отримало можливість позичати кошти понад заплановані обсяги з метою потенційної реструктуризації ВВП-варантів, включаючи їх обмін або викуп.

Законом України «Про Державний бюджет на 2024 рік» було продовжено призупинення дії низки положень Бюджетного кодексу України, зокрема:

- дефіцит бюджету перевищував 3% номінального ВВП;
- загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду перевищував 60% річного номінального ВВП;
- граничний обсяг надання державних гарантій становив понад 3% планових доходів загального фонду державного бюджету.

Наприкінці 2024 року очікуваний рівень державного боргу, за винятком гарантованого, становив 97,6% ВВП, порівняно з 95% ВВП у 2023

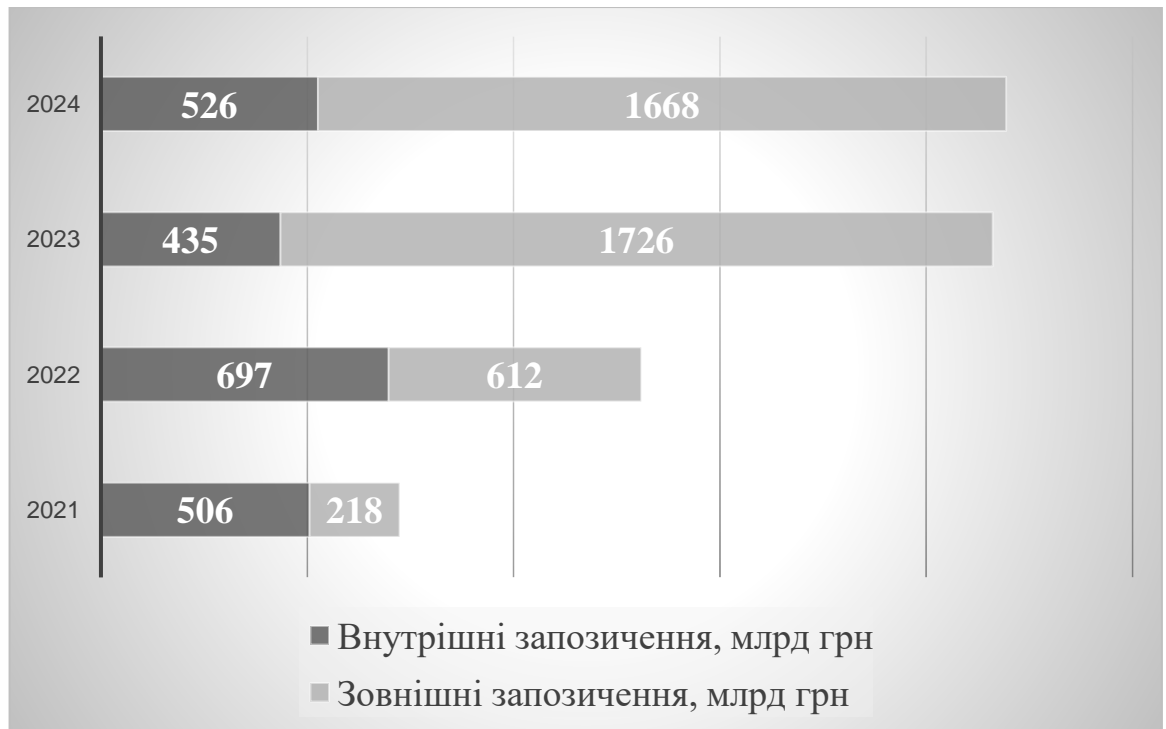
році та 72% ВВП у 2022 році. Значна частка зовнішнього боргу, зокрема валютних запозичень, робила державний борг більш уразливим до коливань національної валюти. Обсяг нових позик у 2024 році зростав порівняно з попереднім роком, а запозичення здійснювалися відповідно до умов фінансових ринків та кредитування міжнародних організацій. Середньозважена ставка за внутрішніми борговими інструментами складала близько 19% річних, за зовнішніми – близько 5,5% річних.

**Рис. 2.2 Дефіцит державного бюджету у 2021-2024 роках,
млрд грн**

Джерело: складено автором за: [47].

Для фінансування бюджету у 2024 році було залучено 41,0 млрд доларів США від міжнародних партнерів. З цієї суми 31,9 млрд доларів були підтверджені: 5,4 млрд доларів – від МВФ, 8,5 млрд доларів – від США, 18,0 млрд доларів – від ЄС. Решту 9,1 млрд доларів планувалося залучити під час перемовин із Канадою, Норвегією, Японією, Південною Кореєю та Світовим банком. Основним ризиком залишався рівень передбачуваності надходжень від міжнародних партнерів.

Рис. 2.3 Структура внутрішніх і зовнішніх запозичень у 2021-2024 роках, млрд грн

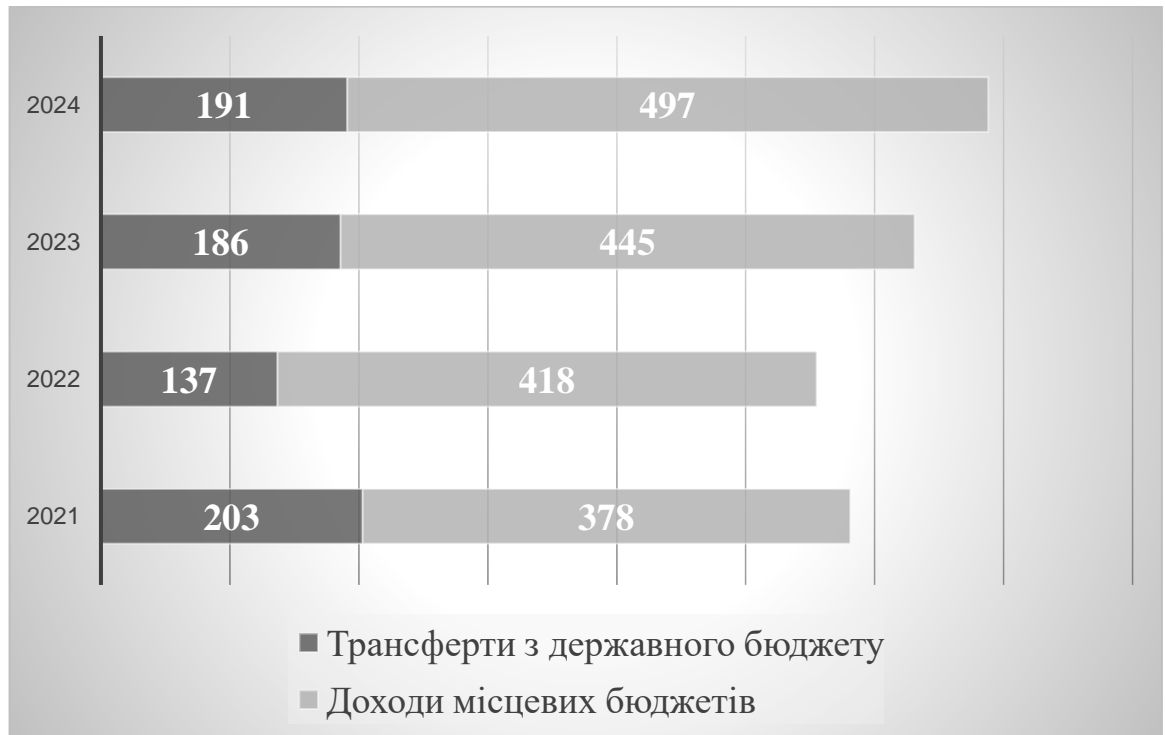
Джерело: складено автором за: [47].

У 2024 році, за розрахунками Міністерства фінансів України, надходження до місцевих бюджетів склали 675,0 млрд грн, з них доходи місцевих бюджетів – 484,0 млрд грн, а трансферти з державного бюджету – 191,0 млрд грн. Порівняно з 2023 роком, доходи місцевих бюджетів зросли на 6,4%, а порівняно з 2021 роком – на 13,8%. Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів зменшилася до 28% у 2024 році порівняно з 35% у 2021 році.

Суттєвим фактором стало перенаправлення частини ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців із місцевих бюджетів до державного бюджету, що призвело до втрат місцевих бюджетів у розмірі 122,0 млрд грн. Частково ці втрати були компенсовані через трансферти та неперерахування реверсної дотації до державного бюджету.

У 2024 році було передбачено трансферти в розмірі 191,0 млрд грн: на дотації – 58,0 млрд грн, на субвенції – 133,0 млрд грн. Серед найбільших

субвенцій – освітня субвенція (103,2 млрд грн), що перевищила суму 2023 року на 15%. Ці кошти дозволили підвищити зарплати педагогам: на 10,4% із 1 січня та ще на 12,6% із 1 квітня. Також було спрямовано кошти на придбання шкільних автобусів (1,0 млрд грн), облаштування безпечних умов у закладах освіти (2,5 млрд грн) і підтримку осіб із особливими освітніми потребами (0,3 млрд грн).

Рис. 2.4 Фінансові ресурси місцевих бюджетів у 2021-2024 роках, млрд грн

Джерело: складено автором за: [47].

Вперше у 2024 році передбачалася субвенція на забезпечення інституту помічника ветерана (3,8 млрд грн) та проєкт із ремонту житла для відновлення прав і можливостей людей (0,3 млрд грн). Також було відновлено фінансування субвенцій на створення навчально-практичних центрів професійної освіти (0,5 млрд грн) та модернізацію харчоблоків у школах (1,5 млрд грн).

У 2024 році базова дотація становила 21,1 млрд грн, що на 27% менше, ніж у 2023 році. Реверсна дотація склала 14,1 млрд грн, зменшившись на

26,2%. Враховуючи нові законодавчі норми, у 2024 році 239 місцевих бюджетів не перераховували реверсну дотацію до державного бюджету.

2.2. Оцінка основних показників бюджетної системи України за 2018–2023 роки

У 2024 році дохідна частина державного бюджету України продемонструвала значне перевищення запланованих показників, що відображає ефективність бюджетної політики та, ймовірно, активізацію економічної діяльності. Протягом цього року надходження перевищили очікуваний рівень, що є позитивним сигналом для економічної стабільності країни в умовах викликів, пов'язаних з війною та необхідністю відновлення економіки [45]. Дані про доходи бюджету відображають щомісячну динаміку накопичених надходжень та їх зміни, що дозволяє побачити як загальну тенденцію зростання, так і характерні коливання протягом окремих місяців.

Таблиця 2.1

Доходи Державного бюджету України у 2024 році (млн грн)

Дата	Накопичені доходи (млн грн)	Доходи за місяць (млн грн)
на 01.02.2024	154,849.8	154,849.8
на 01.03.2024	398,247.6	243,397.9
на 01.04.2024	642,107.1	243,859.5
на 01.05.2024	845,717.0	203,609.9
на 01.06.2024	1,074,954.8	229,237.8
на 01.07.2024	1,316,712.1	241,757.3
на 01.08.2024	1,486,673.2	169,961.1
на 01.09.2024	1,935,610.7	448,937.4
на 01.10.2024	2,169,151.2	233,540.6
План на 2024 рік	1,768,451.2	Виконання: 122.7%

Джерело: складено автором за: [45].

За даними на 01.10.2024 року, доходи державного бюджету України склали 2,169,151.2 млн грн, що становить 122.7% від запланованого річного показника в 1,768,451.2 млн грн. Це свідчить про перевиконання плану, що перевищило початкові очікування майже на чверть. Найвищі місячні надходження були зафіксовані в серпні 2024 року, коли доходи становили 448,937.4 млн грн. Таке різке зростання може бути пов'язане із сезонними факторами, особливими податковими надходженнями або підтримкою з боку міжнародних партнерів. Високі показники у серпні різко контрастують із дещо нижчими надходженнями в липні, які склали 169,961.1 млн грн, що, можливо, пояснюється специфікою щомісячного розподілу доходів.

Протягом більшої частини року (січень-вересень) доходи демонстрували стабільне зростання, зі щомісячним збільшенням у межах 200-240 млрд грн, що свідчить про стабільний притік бюджетних коштів і, можливо, покращення економічної ситуації в країні.

Доходи державного бюджету України у 2024 році станом на 1 жовтня відображають фінансову структуру надходжень до державної скарбниці, що складається з податкових, неподаткових доходів, міжнародної допомоги та інших джерел (таблиця 2.2). У період економічних і політичних викликів для України, надходження до бюджету стають важливим показником економічної стабільності, а також демонструють спроможність держави забезпечувати свої соціальні й оборонні зобов'язання. Розподіл доходів за статтями показує основні джерела бюджетних коштів і їхню частку у загальних доходах, що дозволяє оцінити ефективність фіскальної політики та виявити сфери, які потребують подальшого розвитку або підтримки.

Таблиця 2.2

Доходи державного бюджету України за статтями у 2024 році (млн грн) станом на 1.10.2024

Категорія доходів	Сума (млн грн)	Частка в загальних доходах (%)

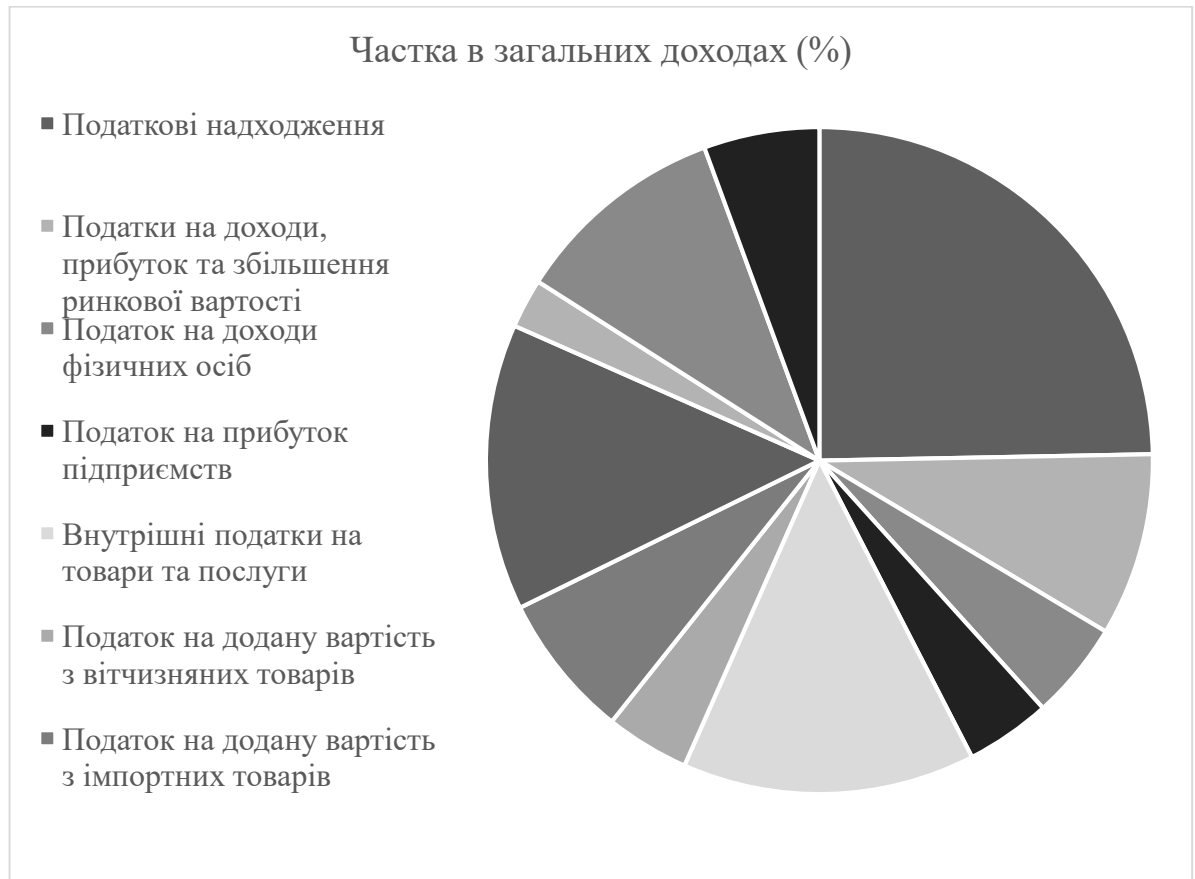
Продовження таблиці 2.2

Загальні доходи	2,169,151.2	100.00
Податкові надходження	1,201,339.3	55.38
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	431,553.4	19.90
Податок на доходи фізичних осіб	230,658.9	10.63
Податок на прибуток підприємств	200,894.5	9.26
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	39,677.4	1.83
Внутрішні податки на товари та послуги	690,895.9	31.85
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	73,554.5	3.39
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	77,387.9	3.57
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів	197,629.8	9.11
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	342,323.8	15.78
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	35,979.8	1.66
Інші податки та збори	3,232.7	0.15
Неподаткові надходження	676,009.2	31.16
Доходи від власності та підприємницької діяльності	116,465.1	5.37
Адміністративні збори та доходи від некомерційної діяльності	11,433.4	0.53
Інші неподаткові надходження	43,383.9	2.00
Власні надходження бюджетних установ	504,726.7	23.27
Доходи від операцій з капіталом	112.8	0.01
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	272,561.3	12.57
Цільові фонди	435.7	0.02
Офіційні трансферти	18,693.1	0.86

Джерело: складено автором за: [45].

Станом на 1 жовтня 2024 року доходи державного бюджету України становили 2,169,151.2 млн грн, що повністю перевищило річний план, підтверджуючи позитивну динаміку у зборі бюджетних коштів. Найбільшу

частку у доходах становлять податкові надходження, які склали 1,201,339.3 млн грн або 55.38% загальних доходів. Серед податкових надходжень найбільшу вагу мають внутрішні податки на товари та послуги, зокрема податок на додану вартість з імпортованих товарів (15.78%) та з вітчизняних товарів (9.11%), що свідчить про важливість споживчого попиту та міжнародної торгівлі для бюджету.

Рис. 2.5 Структура доходів Державного бюджету України на 1.10.2024 за найбільш вагомими показниками

Джерело: складено автором за: [45].

Доходи від податків на доходи, прибуток і збільшення ринкової вартості становлять 19.90%, що також є значним джерелом надходжень. Зокрема, податок на доходи фізичних осіб забезпечив 10.63% від загальних доходів, що вказує на стабільні надходження з боку зайнятого населення. Податок на прибуток підприємств становить 9.26%, що свідчить про відчутний внесок бізнес-сектора в бюджет.

Неподаткові надходження також відіграють важливу роль, забезпечуючи 31.16% доходів, з яких значну частку (23.27%) складають власні надходження бюджетних установ. Це свідчить про активне залучення державних установ до формування бюджету через власну діяльність. Значним джерелом фінансової підтримки стали кошти від закордонних країн і міжнародних організацій (12.57%), що свідчить про підтримку України міжнародною спільнотою, особливо важливу в умовах війни.

Динаміка доходів державного бюджету України за 2021–2023 роки свідчить про поступове збільшення надходжень до бюджету, незважаючи на економічні труднощі та зовнішні виклики. Фактичні доходи щороку перевищували заплановані обсяги, що є важливим показником стабільності фінансової системи в умовах війни та кризових ситуацій. Цей період характеризується як зростанням загальних доходів, так і значним перевиконанням бюджетних планів, що вказує на ефективність фіскальної політики держави.

Таблиця 2.3

**Доходи державного бюджету України за 2021–2023 роки
(млн грн)**

Рік	План на рік (млн грн)	Фактичні доходи на 31.12 (млн грн)	Виконання плану (%)	Доходи за грудень (млн грн)
2021	1,084,034.3	1,296,852.9	119.6%	138,503.6
2022	1,323,923.8	1,787,395.6	135.0%	310,116.1
2023	1,329,260.1	2,671,998.0	201.0%	274,342.1

Джерело: складено автором за: [45].

За підсумками трьох років, фактичні доходи державного бюджету України постійно перевищували заплановані показники. У 2021 році дохідна частина бюджету становила 1,296,852.9 млн грн, що перевищило план на 19.6%. Це був відносно стабільний рік, коли країна ще не зазнала масштабних потрясінь, і виконання бюджету було на високому рівні.

У 2022 році, попри початок повномасштабних військових дій, дохідна частина бюджету зростає до 1,787,395.6 млн грн, що становило 135.0% від запланованого рівня. Уряд зміг не лише забезпечити стабільний притік доходів, але й значно перевиконати план завдяки міжнародній підтримці та заходам для стабілізації економіки в умовах війни. Грудень 2022 року став рекордним за рівнем місячних доходів – 310,116.1 млн грн, що підкреслює значну підтримку держави наприкінці року.

2023 рік став особливо результативним: фактичні доходи досягли 2,671,998.0 млн грн, що становило 201.0% від плану. Це рекордне перевиконання бюджетного плану за три роки і свідчить про суттєве посилення фінансових надходжень до бюджету, ймовірно, завдяки подальшій міжнародній допомозі, зміцненню податкової дисципліни та зростанню обсягів економічної діяльності в критичних галузях. Хоча доходи за грудень 2023 року були дещо нижчими за грудень 2022, загальний обсяг доходів за рік значно зріс.

Видатки державного бюджету України у 2024 році демонструють значне навантаження на фінансову систему країни. Щомісячна динаміка витрат свідчить про високу інтенсивність бюджетних видатків, яка зберігається протягом більшої частини року. Враховуючи поточні виклики, зокрема, пов'язані з військовими діями та економічною кризою, видатки бюджету стали ключовим інструментом підтримки як державного управління, так і соціально-економічної стабільності. Протягом року рівень виконання видатків наближається до запланованого річного обсягу, що свідчить про продуману бюджетну політику в умовах кризи.

Таблиця 2.4

Видатки державного бюджету України у 2024 році (млн грн)

Дата	Накопичені видатки (млн грн)	Видатки за місяць (млн грн)
на 01.02.2024	170,075.5	170,075.5
на 01.03.2024	493,454.9	323,379.3

Продовження таблиці 2.4

на 01.04.2024	841,145.5	347,690.6
на 01.05.2024	1,155,454.5	314,309.0
на 01.06.2024	1,545,823.0	390,368.5
на 01.07.2024	1,935,282.9	389,459.9
на 01.08.2024	2,249,701.5	314,418.7
на 01.09.2024	2,617,192.9	367,491.3
на 01.10.2024	2,977,706.3	360,513.4
План на 2024 рік	3,309,047.6	Виконання: 90.0%

Джерело: складено автором за: [44].

Станом на 1 жовтня 2024 року загальні видатки державного бюджету України склали 2,977,706.3 млн грн, що становить 90.0% від річного плану у 3,309,047.6 млн грн. Це означає, що на початок четвертого кварталу бюджетні витрати були виконані на високому рівні, що наближається до запланованих показників. Найбільший обсяг видатків зафіксований у травні та червні, коли сума витрат склала 390,368.5 млн грн та 389,459.9 млн грн відповідно. Це може бути пов'язано із зростанням витрат на оборону, відновлення інфраструктури та забезпечення соціальних виплат, що є критично важливими в умовах війни.

Слід також звернути увагу на те, що протягом літа місячні видатки дещо зменшилися і зберігалися на рівні 314-367 млрд грн. Це свідчить про певне уповільнення витрат порівняно з весняним періодом, що може вказувати на сезонні коливання або перегляд фінансових пріоритетів. Однак у вересні видатки знову підвищилися до 360,513.4 млн грн, що свідчить про активізацію бюджетних виплат на початку осені. Високий рівень виконання планових видатків демонструє здатність уряду забезпечувати необхідні фінансові ресурси для підтримки державних функцій навіть в умовах обмежених доходів і значного дефіциту бюджету. Це свідчить про ефективне планування видатків та залучення ресурсів для покриття поточних фінансових зобов'язань. Успішне виконання запланованих

видатків є позитивним сигналом для економіки України, оскільки забезпечує сталість державних витрат на ключові сфери в період кризи.

Функціональна класифікація видатків державного бюджету України у 2024 році дозволяє оцінити пріоритети уряду в розподілі бюджетних коштів. В умовах війни, яка триває, та економічної кризи, видатки спрямовані передусім на підтримку обороноздатності держави, забезпечення громадської безпеки та соціальний захист населення. Це відображає адаптацію бюджетної політики до поточних викликів, спрямованих на збереження національної безпеки, стабільності державних інституцій та мінімізацію соціально-економічних наслідків кризи.

Таблиця 2.5

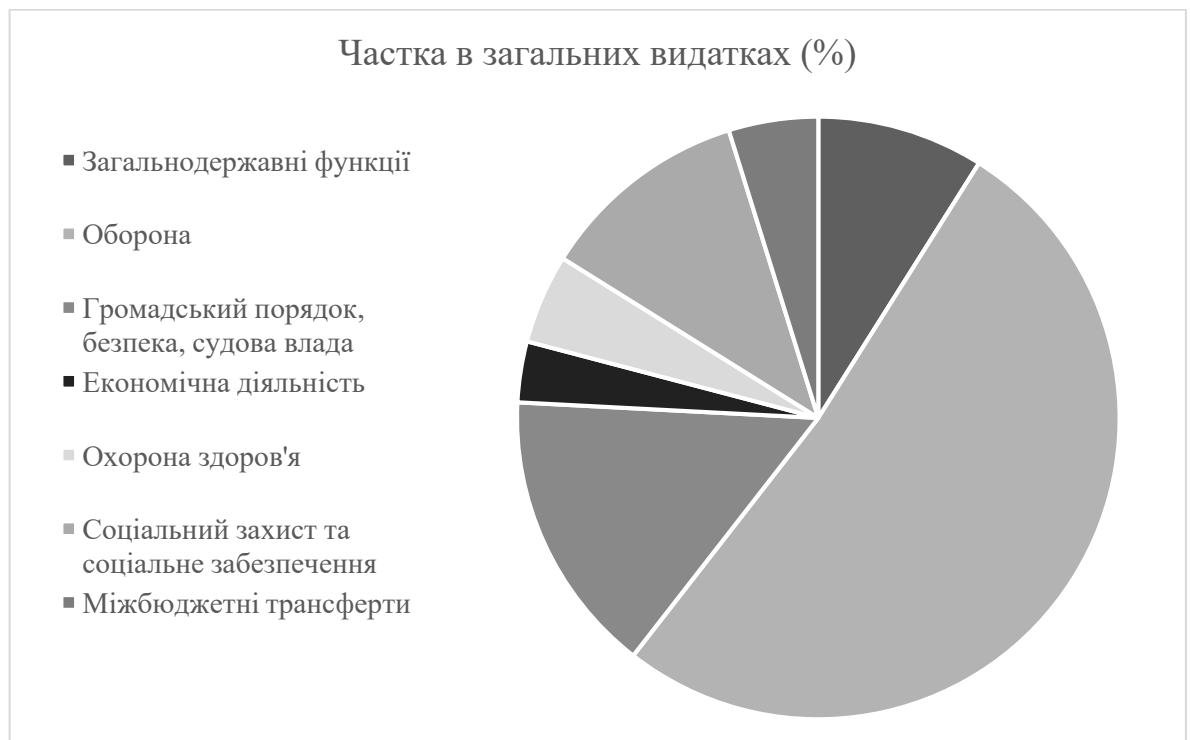
Видатки державного бюджету України за функціональною класифікацією у 2024 році (млн грн) станом на 1.10.2024

Функція видатків	Сума (млн грн)	Частка в загальних видатках (%)
Загальні видатки	2,977,706.3	100.00
Загальнодержавні функції	260,472.0	8.75
Оборона	1,499,991.6	50.37
Громадський порядок, безпека, судова влада	444,988.8	14.94
Економічна діяльність	95,083.8	3.19
Охорона навколишнього середовища	6,107.0	0.21
Житлово-комунальне господарство	5,264.5	0.18
Охорона здоров'я	139,434.1	4.68
Духовний та фізичний розвиток	10,165.9	0.34
Освіта	47,274.9	1.59
Соціальний захист та соціальне забезпечення	329,169.2	11.05
Міжбюджетні трансферти	139,754.5	4.69

Джерело: складено автором за: [44].

2,977,706.3 млн грн. Найбільшу частку в загальних видатках займають витрати на оборону, які склали 1,499,991.6 млн грн, або 50.37% від загальної суми видатків. Це свідчить про першочергову необхідність фінансування оборонного сектору в умовах військових дій, що тривають. Переважання витрат на оборону відображає пріоритетність забезпечення безпеки держави та її громадян.

Другою за обсягом категорією видатків стали витрати на громадський порядок, безпеку та судову владу, які склали 444,988.8 млн грн або 14.94% від загальних видатків. Це також свідчить про потребу в забезпеченні внутрішньої безпеки, правопорядку та ефективного функціонування судової системи в умовах підвищеної соціальної та економічної напруженості.

Рис. 2.6 Структура видатків Державного бюджету України на 1.10.2024 за найбільш вагомими показниками (функціональна класифікація)

Джерело: складено автором за: [44].

Соціальний захист та соціальне забезпечення займають третє місце за обсягом фінансування, з видатками у 329,169.2 млн грн (11.05%). Ці кошти спрямовані на підтримку найбільш вразливих верств населення, що є важливим елементом соціальної стабільності під час кризи.

Інші видатки, такі як загальнодержавні функції (260,472.0 млн грн або 8.75%), охорона здоров'я (139,434.1 млн грн або 4.68%) та міжбюджетні трансферти (139,754.5 млн грн або 4.69%), також займають важливе місце в бюджеті. Витрати на охорону здоров'я є ключовими для підтримки системи охорони здоров'я в умовах підвищеного навантаження, пов'язаного з війною та кризою.

Інші категорії видатків, такі як економічна діяльність (3.19%), освіта (1.59%), охорона навколишнього середовища (0.21%) та духовний і фізичний розвиток (0.34%), отримують порівняно менші частки фінансування. Це свідчить про те, що на даний момент ці напрями не є основними пріоритетами бюджету, хоча все ще потребують певного рівня підтримки для забезпечення їхньої стабільної роботи.

Економічна класифікація видатків державного бюджету України у 2024 році відображає розподіл бюджетних коштів за напрямками використання ресурсів. У поточній ситуації, яка пов'язана з війною та необхідністю забезпечення економічної стабільності, значна частина бюджетних видатків спрямована на покриття поточних потреб, таких як оплата праці, соціальне забезпечення, обслуговування боргу та інші операційні витрати. Структура видатків демонструє баланс між поточними видатками, необхідними для підтримки основних функцій держави, та капітальними видатками, спрямованими на розвиток і відновлення.

Таблиця 2.6

Видатки державного бюджету України за економічною класифікацією у 2024 році (млн грн) станом на 1.10.2024

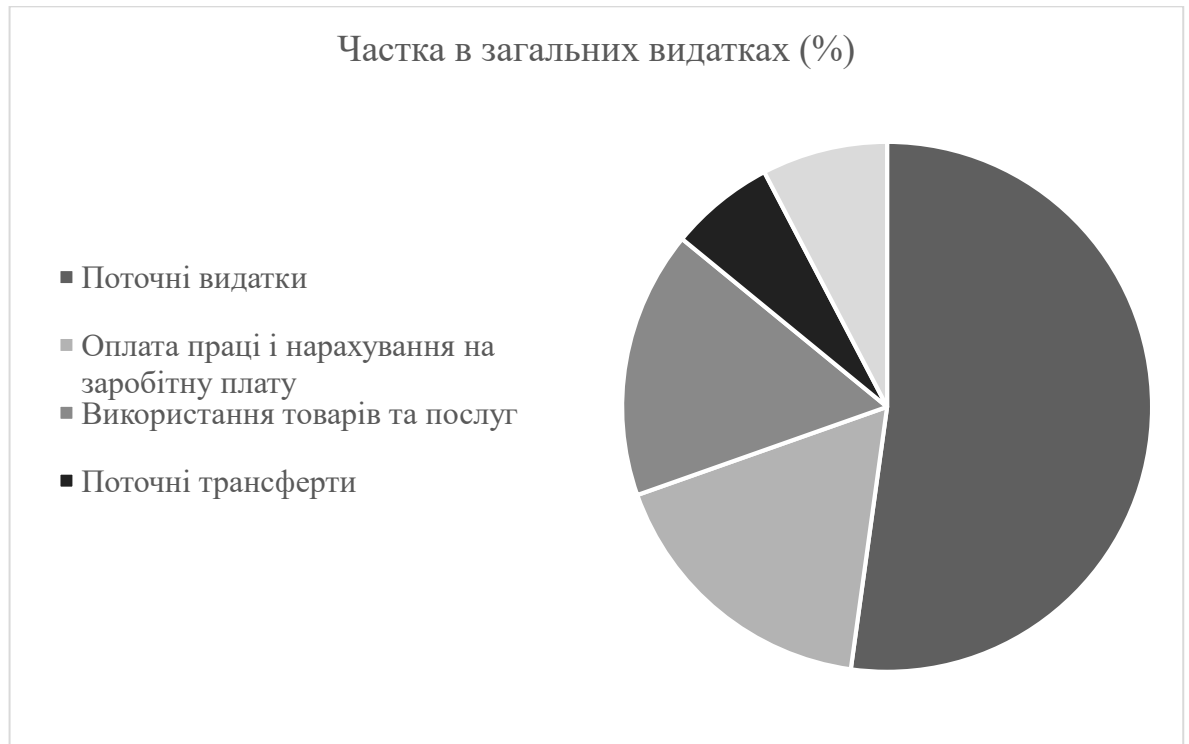
Категорія видатків	Сума (млн грн)	Частка в загальних видатках (%)
Загальні видатки	2,977,706.3	100.00
Поточні видатки	2,808,090.9	94.30
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	936,849.1	31.46
Використання товарів та послуг	878,014.6	29.49
Обслуговування боргових зобов'язань	213,052.0	7.15
Поточні трансферти	344,796.2	11.58
Соціальне забезпечення	412,810.3	13.86
Інші поточні видатки	22,568.6	0.76
Капітальні видатки	169,615.4	5.70
Придбання основного капіталу	102,338.1	3.44
Капітальні трансферти	67,277.3	2.26

Джерело: складено автором за: [44].

Станом на 1 жовтня 2024 року загальні видатки державного бюджету України склали 2,977,706.3 млн грн. Більша частина цих коштів — 2,808,090.9 млн грн, або 94.30% — була витрачена на поточні видатки, що свідчить про необхідність підтримки поточних потреб держави у кризовий період. Найбільшу частку в поточних видатках становлять витрати на оплату праці та нарахування на заробітну плату, які склали 936,849.1 млн грн, або 31.46% від загальних видатків. Це свідчить про значні витрати на забезпечення зарплат для працівників бюджетної сфери, що є пріоритетним завданням для підтримки соціальної стабільності.

Використання товарів та послуг посідає друге місце серед поточних видатків з обсягом 878,014.6 млн грн, або 29.49%. Це вказує на потребу в забезпеченні матеріально-технічного постачання для функціонування державних структур та виконання їхніх завдань. Витрати на обслуговування

боргових зобов'язань склали 213,052.0 млн грн (7.15%), що свідчить про необхідність обслуговування державного боргу і виплати за існуючими зобов'язаннями, незважаючи на складні економічні умови.

Рис. 2.7 Структура видатків Державного бюджету України на 1.10.2024 за найбільш вагомими показниками (економічна класифікація)

Джерело: складено автором за: [44].

Суттєвою статтею поточних видатків є соціальне забезпечення, на яке виділено 412,810.3 млн грн, або 13.86% від загальної суми. Це вказує на значну увагу до підтримки найбільш вразливих верств населення в умовах економічної нестабільності. Поточні трансферти склали 344,796.2 млн грн (11.58%), що відображає витрати на фінансування різних програм підтримки та міжбюджетних трансфертів.

Розвиток і відновлення становили 5,70% загальних видатків, або 169,615.4 млн грн. Придбання основного капіталу (102,338.1 млн грн, або 3,44%) становить основну частину капітальних витрат. Це може включати інвестиції в довгострокові активи, такі як інфраструктура та технічне

забезпечення. Капітальні трансферти, що склали 2,26% від загального обсягу 67,277.3 млн грн, спрямовані на підтримку проектів розвитку, які є життєво важливими для відновлення та економічного зростання.

Загалом, розподіл видатків державного бюджету України у 2024 році повинен відповідати балансу між фінансуванням поточних потреб і інвестиціями в капітальні активи. Підтримка соціальної та економічної стабільності є важливим завданням у період війни та фінансових труднощів, з якими стикається країна.

Видатки державного бюджету України протягом 2021–2023 років демонструють суттєве зростання, що значно перевищує заплановані обсяги. Кожного року фактичні видатки перевищували встановлений план, що вказує на непередбачені витрати, пов'язані з економічними та військовими викликами. Динаміка видатків, особливо різке збільшення у 2022–2023 роках, відображає значне фінансове навантаження на державний бюджет в умовах війни та економічної кризи.

Таблиця 2.7

**Видатки державного бюджету України за 2021–2023 роки
(млн грн)**

Рік	План на рік (млн грн)	Фактичні видатки на 31.12 (млн грн)	Виконання плану (%)	Видатки за грудень (млн грн)
2021	1,320,152.6	1,490,258.9	112.9%	269,040.4
2022	1,499,469.9	2,705,423.3	180.4%	411,828.3
2023	2,580,676.6	4,014,418.1	155.6%	561,383.0

Джерело: складено автором за: [44].

Аналіз видатків державного бюджету України за період з 2021 по 2023 рік показує, що державі довелося суттєво збільшувати свої витрати для реагування на кризові обставини, спричинені повномасштабними військовими діями та необхідністю підтримки економіки та соціальних програм.

У 2021 році видатки становили 1,490,258.9 млн грн, що перевищило заплановані 1,320,152.6 млн грн на 12.9%. Це перевиконання плану пояснюється ймовірними додатковими витратами на соціальні та економічні потреби перед початком серйозних викликів 2022 року.

У 2022 році, з початком повномасштабної війни, видатки зросли до 2,705,423.3 млн грн, що становить 180.4% від плану. Різне збільшення витрат, особливо у грудні (411,828.3 млн грн), свідчить про масштабні фінансові зобов'язання держави, зокрема у сферах оборони, соціальної допомоги та економічної підтримки. Перевищення плану майже на 80% відображає екстраординарні заходи, які держава була змушена вжити для підтримки національної безпеки та стабільності.

У 2023 році видатки зросли ще більше, досягнувши 4,014,418.1 млн грн, що становить 155.6% від плану. Це свідчить про продовження значного фінансового навантаження на державний бюджет, викликане як війною, так і необхідністю відновлення та підтримки ключових галузей економіки. Видатки у грудні 2023 року досягли рекордного рівня – 561,383.0 млн грн, що підкреслює інтенсивність державних витрат наприкінці року, можливо, через виконання обов'язків перед громадянами та забезпечення фінансової стабільності.

Загалом, за період 2021–2023 років видатки державного бюджету України демонструють суттєве перевищення планових показників, що вказує на високі бюджетні потреби в умовах кризи. Це підкреслює необхідність зовнішньої фінансової підтримки та вдосконалення внутрішніх механізмів фінансування, щоб забезпечити стійкість економіки та виконання державних зобов'язань перед громадянами.

Бюджетний профіцит або бюджетний дефіцит відбуваються, коли доходи бюджету перевищують видатки. Інфляція викликана зростанням витрат з бюджету та скороченням надходжень до бюджету, що призводить до бюджетного дефіциту. Уряд України отримує свої доходи в основному

від різних податків і зборів, а також від деяких інших джерел, зокрема від приватизації державного майна.

Економіка кожної держави часто має бюджетний дефіцит. Зокрема, це явище існує в Україні протягом багатьох років. Хоча наявність дефіциту має опосередковане значення для населення, він бере участь у поверненні залучених коштів для покриття дефіциту шляхом сплати податків. Бюджетний дефіцит зазвичай оцінюється в відсотках від бруто внутрішньої продукції (ВВП).

Проведемо аналіз динаміки доходів, витрат, кредитування та бюджетного сальдо України за місяцями 2024 року. Розглядається, як змінюються ці показники та який вплив вони мають на фінансове становище держави.

Таблиця 2.8

Виконання державного бюджету України у 2024 році

Місяць	Доходи (млн. грн.)	Видатки (млн. грн.)	Кредитування (млн. грн.)	Сальдо (дефіцит бюджету) (млн. грн.)
Заплановані показники	1,768,451.2	3,309,047.6	30,890.4	-1,571,486.9
Січень	154,849.8	170,075.5	-142.3	-15,083.5
Лютий	398,247.6	493,454.9	-1,086.3	-94,120.9
Березень	642,107.1	841,145.5	-1,143.0	-197,895.4
Квітень	845,717.0	1,155,454.5	-2,433.9	-307,303.6
Травень	1,074,954.8	1,545,823.0	-4,014.7	-466,853.5
Червень	1,316,712.1	1,935,282.9	-4,077.8	-614,492.9
Липень	1,486,673.2	2,249,701.5	-3,996.4	-759,032.0
Серпень	1,935,610.7	2,617,192.9	-5,156.1	-676,426.1
Вересень	2,169,151.2	2,977,706.3	-5,578.4	-802,976.7

Джерело: складено автором за: [46].

Аналіз даних за 2024 рік вказує на стійку тенденцію збільшення дефіциту бюджету протягом року. Заплановані показники вказують на значний дефіцит у розмірі 1,571,486.9 млн. грн., що є підтвердженням

хронічних фінансових проблем у державі. Ця ситуація може вимагати перегляду фінансової політики та пошуку додаткових джерел доходів для зменшення дефіциту та запобігання можливих негативних наслідків для економіки країни.

За період 2021–2023 років державний бюджет України характеризувався суттєвими змінами, що відображають вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, зокрема економічної ситуації та військових дій. Ці фактори значно вплинули на обсяги доходів і видатків бюджету, призвівши до помітного зростання дефіциту в абсолютних показниках і відсотках від ВВП. З огляду на стратегічні та економічні виклики, що стояли перед країною в ці роки, аналіз виконання бюджету є важливим для розуміння реального фінансового становища держави та ефективності фіскальної політики.

Таблиця 2.9

Виконання Державного бюджету України (2021–2023)

Рік	Доходи, млн грн	Частка ВВП, %	Видатки, млн грн	Частка ВВП, %	Сальдо, млн грн	Частка ВВП, %	Дефіцит, млн грн	Дефіцит, %
2021	1,296,852.9	23.75	1,490,258.9	27.30	4,531.4	0.08	-197,937.4	-3.63%
2022	1,787,395.6	34.43	2,705,423.3	52.12	- 3,326.0	-0.06	-914,701.7	-17.62%
2023	2,671,998.0	40.87	4,014,418.1	61.40	- 9,309.5	-0.14	- 1,333,110.7	-20.39%

Джерело: складено автором за: [46].

Протягом 2021–2023 років Україна спостерігала значне зростання як доходів, так і видатків державного бюджету, однак дефіцит бюджету продовжував зростати. У 2021 році доходи становили 1,296.9 млрд грн, що відповідало 23.75% від ВВП, а видатки — 1,490.3 млрд грн або 27.30% від

ВВП. Дефіцит у цей рік був відносно низьким і склав 3.63% від ВВП, що свідчило про порівняно стабільний бюджетний стан.

У 2022 році, на тлі початку повномасштабних військових дій, обсяги як доходів, так і видатків значно зросли. Доходи збільшилися до 1,787.4 млрд грн (34.43% ВВП), однак видатки зросли більш суттєво — до 2,705.4 млрд грн, що складало 52.12% ВВП. У результаті дефіцит бюджету збільшився до 17.62% від ВВП, що свідчить про суттєве фінансове навантаження, викликане зростанням державних витрат у період війни.

У 2023 році ситуація продовжила ускладнюватися. Доходи зросли до 2,672.0 млрд грн (40.87% ВВП), тоді як видатки досягли рівня 4,014.4 млрд грн (61.40% ВВП). Дефіцит бюджету досяг 20.39% ВВП, що є рекордно високим показником за останні роки. Це відображає великий обсяг витрат на оборону, відновлення інфраструктури та соціальні потреби, які стали критично важливими в умовах тривалої війни.

Загалом, аналіз виконання державного бюджету України за 2021–2023 роки свідчить про суттєве зростання бюджетного дефіциту, що стало неминучим наслідком економічних викликів та значних державних витрат у період військової агресії. Така ситуація підкреслює потребу у продовженні міжнародної підтримки, а також пошуку додаткових джерел фінансування та оптимізації державних витрат для забезпечення стабільності фінансової системи в майбутньому.

2.3. Аналіз впливу бюджетних видатків на соціально-економічний розвиток України

Бюджетні видатки є одним із ключових інструментів, за допомогою яких держава впливає на соціально-економічний розвиток. У 2024 році Україна продовжує діяти в умовах військового стану та економічної кризи,

що значно впливає на фінансову систему країни [22]. Відповідно, бюджетна політика орієнтована на збереження стабільності державного управління, підтримку обороноздатності, забезпечення соціального захисту та відновлення економіки. Аналіз структури та динаміки видатків державного бюджету дозволяє оцінити пріоритети уряду, ефективність використання ресурсів та вплив бюджетних витрат на соціально-економічний стан країни.

Аналіз виконання державного бюджету України у 2024 році демонструє значне навантаження на фінансову систему. Згідно з даними (Таблиця 2.4), станом на 1 жовтня 2024 року загальні видатки державного бюджету склали 2,977,706.3 млн грн, що становить 90% від запланованого річного обсягу у 3,309,047.6 млн грн. Така висока інтенсивність витрат вказує на важливість виконання державою своїх зобов'язань навіть у кризових умовах [22].

Найбільші місячні витрати були зафіксовані у травні та червні 2024 року (390,368.5 млн грн та 389,459.9 млн грн відповідно). Це може свідчити про посилене фінансування оборонних потреб, відновлення інфраструктури та соціального забезпечення. Влітку спостерігалось певне зниження витрат (314-367 млрд грн), що може бути пов'язане із сезонними особливостями або коригуванням бюджетних пріоритетів. У вересні видатки знову зросли до 360,513.4 млн грн, що свідчить про активізацію державних витрат восени.

Розподіл бюджетних коштів за функціональною класифікацією у 2024 році (Таблиця 2.5) дозволяє оцінити основні пріоритети уряду. Найбільша частка видатків спрямована на оборону — 1,499,991.6 млн грн або 50.37% від загальної суми. Це підкреслює пріоритетність забезпечення національної безпеки в умовах військових дій [44].

Другим за обсягом напрямом фінансування є громадський порядок, безпека та судова влада — 444,988.8 млн грн (14.94%). Це свідчить про необхідність підтримки внутрішньої безпеки, правопорядку та судової системи. Третє місце займає соціальний захист та соціальне забезпечення

(329,169.2 млн грн або 11.05%), що є важливим для підтримки населення в умовах кризи [46].

Видатки на охорону здоров'я (139,434.1 млн грн або 4.68%), міжбюджетні трансферти (139,754.5 млн грн або 4.69%) та загальнодержавні функції (260,472.0 млн грн або 8.75%) також займають важливе місце у структурі бюджету. Це вказує на спрямування значних ресурсів на збереження основних державних функцій у складний період.

Аналіз економічної класифікації бюджетних витрат (Таблиця 2.6) показує, що більшість ресурсів спрямовано на поточні видатки, які становили 2,808,090.9 млн грн або 94.30% від загальної суми. Основними статтями поточних видатків є [46]:

- Оплата праці та нарахування на заробітну плату — 936,849.1 млн грн (31.46%);
- Використання товарів та послуг — 878,014.6 млн грн (29.49%);
- Соціальне забезпечення — 412,810.3 млн грн (13.86%).

Це свідчить про те, що уряд спрямовує основну частину коштів на забезпечення функціонування державного апарату, надання послуг та підтримку населення.

Капітальні видатки у 2024 році склали 169,615.4 млн грн або 5.70% від загальної суми. Це порівняно невелика частка, що може бути обумовлено обмеженими ресурсами у період кризи. Водночас інвестиції в основний капітал (102,338.1 млн грн або 3.44%) залишаються важливим інструментом для відновлення економіки та інфраструктури.

Розглядаючи період 2021–2023 років, можна відзначити суттєве зростання як доходів, так і видатків державного бюджету (Таблиця 2.7). Наприклад, у 2023 році видатки зросли до 4,014,418.1 млн грн, що становило 61.40% ВВП. При цьому дефіцит бюджету досяг 20.39% ВВП, що є рекордним показником за останні роки [46].

Таке суттєве збільшення видатків у 2022–2023 роках обумовлено війною та пов'язаними з нею фінансовими потребами, включаючи витрати на оборону, відновлення інфраструктури та соціальний захист.

Аналіз бюджетних видатків України у 2024 році та попередні роки свідчить про значний вплив військових дій та економічної кризи на фінансову політику країни. Основними пріоритетами залишаються:

- Підтримка обороноздатності (50.37% видатків у 2024 році);
- Забезпечення громадського порядку та соціального захисту;
- Фінансування соціальних програм.

Високий рівень виконання планових видатків (90% на 1.10.2024) свідчить про ефективність бюджетної політики в умовах обмежених ресурсів. Однак значний дефіцит бюджету, який у 2024 році заплановано на рівні -1,571,486.9 млн грн, потребує пошуку додаткових джерел фінансування.

З метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів та зменшення дефіциту, доцільно [46]:

- Оптимізувати структуру видатків, приділяючи більше уваги інвестиціям у розвиток економіки.
- Залучати міжнародну фінансову допомогу для покриття критичних потреб бюджету.
- Покращити управління державним боргом, щоб зменшити витрати на його обслуговування.
- Реформувати систему оподаткування для збільшення доходів бюджету без надмірного навантаження на бізнес.

Бюджетні видатки є не лише інструментом для забезпечення функціонування держави, але й важливим чинником впливу на економічну стабільність, розвиток соціальної сфери та підтримку населення в умовах кризи. В умовах війни, яку Україна продовжує переживати у 2024 році, бюджетна політика набула ключового значення, адже від її ефективності

залежить не лише економічний розвиток, а й безпосередньо виживання країни як суверенної держави. Аналіз виконання державного бюджету у 2024 році, а також порівняння його з попередніми періодами, дозволяє зробити висновки про ключові тенденції, проблеми та перспективи бюджетного планування і його вплив на соціально-економічну ситуацію в країні.

Насамперед слід зазначити, що структура бюджетних видатків у 2024 році має чітку кризову спрямованість. Пріоритетами залишаються оборона та безпека, що є закономірним з огляду на воєнний стан. Виділення понад 50% видатків на обороноздатність свідчить про абсолютну необхідність забезпечення армії, а також посилення інфраструктури, що сприяє підтримці стійкості оборонного сектору. Водночас це створює значний тиск на інші галузі економіки, зокрема на фінансування довгострокових інвестиційних проєктів, які могли б сприяти подальшому економічному розвитку [28]. Такий перекис у бюджетних пріоритетах обумовлений надзвичайними обставинами, проте у довгостроковій перспективі він може уповільнити процеси відновлення та модернізації економіки.

Соціальна спрямованість бюджету також залишається важливим аспектом бюджетної політики, адже війна та економічна криза значно погіршили рівень життя населення. Високий рівень інфляції, збільшення безробіття та зниження реальних доходів громадян підвищують потребу у соціальних виплатах, субсидіях та інших формах державної підтримки. Видатки на соціальний захист, які у 2024 році становлять понад 11% бюджету, є необхідними для пом'якшення наслідків кризи для найбільш вразливих категорій населення. Однак при цьому відсутність системних реформ у соціальній сфері може призводити до неефективного використання коштів, зокрема у вигляді непропорційних субсидій або виплат, які не сприяють вирішенню структурних проблем бідності [2].

Варто також звернути увагу на особливості економічної класифікації видатків. Основна частина коштів спрямовується на поточні витрати, зокрема на оплату праці, придбання товарів і послуг, а також на соціальні виплати. Це дозволяє забезпечити функціонування державного апарату, однак обмежує можливості для інвестування у розвиток інфраструктури, інновацій та модернізації економіки. Порівняно невелика частка капітальних видатків (5,70% бюджету у 2024 році) є показником нестачі ресурсів для довгострокових інвестицій, які могли б закласти основу для сталого економічного зростання у майбутньому [3]. У складних умовах війни та кризи така ситуація є зрозумілою, але вона також потребує активного пошуку додаткових джерел фінансування, як внутрішніх, так і зовнішніх.

Дефіцит бюджету, який у 2024 році заплановано на рівні -1,571,486.9 млн грн, є ще однією проблемою, що посилює фінансовий тиск на країну. Значна частина дефіциту фінансується за рахунок зовнішніх запозичень, зокрема міжнародної фінансової допомоги. У цьому контексті важливо зазначити, що Україна у 2024 році продовжує отримувати значну підтримку від міжнародних організацій та партнерів, таких як МВФ, ЄС та США. Ця допомога дозволяє забезпечити виконання ключових бюджетних зобов'язань, але водночас збільшує боргове навантаження. Управління державним боргом стає дедалі важливішим завданням, адже значні витрати на обслуговування боргу можуть ще більше обмежити можливості держави щодо фінансування критично важливих сфер [3].

Розглядаючи динаміку бюджетних видатків у період 2021–2024 років, можна зробити висновок, що війна та економічна криза значно змінили пріоритети бюджетної політики. Якщо у довоєнний період частка видатків на оборону та безпеку була відносно невеликою, то зараз ці напрями є домінуючими. Це свідчить про зміну парадигми державного управління, яка зосереджується на короткострокових потребах і вирішенні нагальних

кризових завдань [8]. Водночас це створює виклики для розвитку інших сфер, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура, фінансування яких у 2024 році залишається обмеженим.

Варто зазначити, що економічна ефективність бюджетних видатків залежить не лише від їх обсягу, але й від того, наскільки раціонально вони використовуються. Наприклад, витрати на відновлення інфраструктури, які зросли у 2023–2024 роках, є важливими не лише для подолання наслідків війни, але й для створення умов для економічного зростання. Однак їх недостатнє фінансування може сповільнити процеси відбудови, що у свою чергу впливатиме на довгострокову конкурентоспроможність економіки. Те саме стосується інвестицій в освіту та науку, які залишаються недостатньо профінансованими, хоча саме ці напрями є основою для формування інноваційної економіки [8].

Таким чином, бюджетна політика України у 2024 році є відображенням складної соціально-економічної ситуації, зумовленої війною та кризою. З одного боку, уряд демонструє здатність ефективно виконувати свої зобов'язання в умовах обмежених ресурсів, що підтверджується високим рівнем виконання планових видатків. З іншого боку, значний дефіцит бюджету, низька частка інвестицій у розвиток та зростаюче боргове навантаження залишаються серйозними проблемами. У подальшому для забезпечення стабільності та відновлення економіки необхідно зосередитися на пошуку додаткових джерел фінансування, оптимізації видатків та проведенні системних реформ у ключових галузях.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1 Напрями підвищення ефективності бюджетної політики з урахуванням міжнародного досвіду

Шлях до формування сучасної бюджетної політики, яка враховує міжнародний досвід, проходив через тривалий період історичних, соціальних і економічних трансформацій. Упродовж кількох століть країни Європи стикалися з серйозними викликами, спричиненими соціальними конфліктами, економічною нерівністю та глобальними потрясіннями, які ускладнювали розвиток суспільства [42]. Особливо гостро ці питання постали у ХХ столітті, коли Європа переживала періоди революцій, воєн і глибоких соціально-економічних протиріч. Нерівномірний розподіл національного багатства та соціальна поляризація спричиняли значну соціальну напругу, що, у свою чергу, змушувало уряди шукати нові підходи до вирішення проблем.

Досвід країн Західної Європи у створенні соціально орієнтованої бюджетної політики може слугувати важливим прикладом для удосконалення бюджетної політики в інших країнах. На початку ХХ століття економічні кризи та соціальні конфлікти спричинили значний тиск на уряди, які зрештою дійшли висновку, що силові методи не є ефективними. Більше того, запровадження поступових економічних реформ і стратегій соціального захисту сприяло стабілізації ситуації та заклало основи для економічного зростання [35]. Ідеї Джона Мейнарда Кейнса щодо активної ролі держави у регулюванні економіки та забезпеченні зайнятості стали фундаментом соціально-економічної політики у багатьох країнах. Зокрема, впровадження соціального страхування, скорочення робочого дня,

збільшення оплачуваних відпусток та розширення прав профспілок продемонстрували ефективність таких заходів для зниження соціальної напруги.

Однак, після Другої світової війни зростання соціальних та економічних проблем вимагало від урядів нових підходів. Економічні виклики науково-технічного прогресу та зміни в структурі виробництва змусили переглянути бюджетну політику, зокрема у напрямі збільшення соціальних інвестицій. Уряди Західної Європи почали спрямовувати зусилля на зменшення соціальної нерівності та забезпечення справедливих умов життя для всіх верств населення. Саме ця інтеграція економічних та соціальних аспектів стала важливим етапом розвитку бюджетної політики, орієнтованої на довгострокове зростання та стабільність [36].

З огляду на досвід європейських країн, особливо у межах Європейського Союзу, важливим напрямом підвищення ефективності бюджетної політики є інтеграція соціальних питань у систему економічного управління. Початкові угоди щодо створення європейських співтовариств, підписані у 1950-х роках, мали переважно економічний характер, але згодом до них додалися ключові положення щодо соціального захисту та прав людини. Ухвалення Хартії основних соціальних прав працівників у 1989 році та Маастрихтського договору 1992 року закріпили базові соціальні принципи, що стали основою для розвитку соціальної політики на рівні ЄС [36].

Європейський досвід також демонструє важливість створення механізмів соціального діалогу між працівниками, роботодавцями та урядами, які дозволяють уникати конфліктів і забезпечувати баланс інтересів. Успішна реалізація соціальної політики у країнах ЄС базується на прозорості, відповідальності та ефективному моніторингу виконання бюджетних рішень, що є важливим уроком для інших держав.

Формування ефективної бюджетної політики є ключовим чинником забезпечення фінансової стабільності та стійкого економічного розвитку держави. На шляху до створення сучасної бюджетної системи важливим є врахування міжнародного досвіду, особливо з огляду на виклики, які виникли перед країнами протягом історії. Вивчення практик Західної Європи та інших регіонів дозволяє виділити найефективніші підходи до удосконалення бюджетної політики [11]. Зокрема, це стосується таких аспектів, як підвищення соціальних інвестицій, оптимізація податкових систем, інтеграція соціальних реформ у бюджетне планування, а також використання механізмів міжнародного співробітництва.

Досвід Західної Європи після Другої світової війни демонструє важливість побудови соціально орієнтованої бюджетної політики як засобу подолання економічних криз і стабілізації суспільства. Післявоєнна відбудова, реалізована в рамках «Плану Маршалла» у Західній Європі, стала одним із перших прикладів масштабного державного втручання, спрямованого на відновлення економіки та підтримку населення. Значні державні інвестиції у промисловість, інфраструктуру, охорону здоров'я та освіту не лише заклали фундамент для економічного зростання, але й сприяли створенню умов для соціальної рівності [11].

Наприклад, у Німеччині прийняття концепції «соціального ринкового господарства» сприяло поєднанню принципів економічної свободи з механізмами соціального захисту. У рамках цієї моделі бюджетна політика передбачала підтримку ринкових механізмів через податкове стимулювання підприємництва, а також розробку соціальних програм, спрямованих на забезпечення справедливого розподілу доходів. Аналогічні підходи застосовувались у скандинавських країнах, де основна увага приділялась розвитку соціальної інфраструктури [15].

Важливо зазначити, що одним із ключових уроків, отриманих завдяки міжнародному досвіду, є необхідність інтеграції соціальної політики у

бюджетне планування. Це передбачає врахування соціальних аспектів при розробці державного бюджету. Так, у Швеції значна частина бюджету спрямовується на забезпечення соціального добробуту, зокрема через фінансування системи охорони здоров'я, освіти та соціального страхування. Високий рівень соціального захисту в країні досягається за рахунок прогресивної податкової системи, яка забезпечує достатню кількість державних доходів.

Ще одним прикладом ефективної бюджетної політики є практика Фінляндії, де уряд забезпечує інвестиції в освіту, що створює міцну основу для довгострокового економічного розвитку. Фінляндія займає провідні позиції у міжнародних рейтингах якості освіти завдяки фінансуванню шкільних і університетських програм. Це дозволяє країні мати висококваліфіковану робочу силу, що сприяє її конкурентоспроможності на світовій арені [13].

На рівні Європейського Союзу важливе значення має побудова прозорої системи моніторингу виконання бюджетних рішень. Наприклад, у межах європейських програм підтримки регіонального розвитку застосовується підхід «умовного фінансування». Це означає, що держави-члени отримують кошти лише за умови дотримання встановлених соціальних та економічних критеріїв. Такий механізм сприяє підвищенню відповідальності урядів за реалізацію програм та ефективне використання ресурсів [9].

У країнах Азії, зокрема в Японії та Південній Кореї, також було напрацьовано важливий досвід у сфері бюджетної політики. Японія, наприклад, у період «економічного дива» після Другої світової війни зосередилась на фінансуванні промисловості, інноваційних технологій та наукових досліджень. Це дозволило країні стати однією з провідних світових економік. У Південній Кореї, завдяки масштабним державним

інвестиціям у сферу освіти та високих технологій, вдалося значно скоротити соціальну нерівність і забезпечити економічне зростання.

Міжнародний досвід також підтверджує важливість боротьби з ухиленням від сплати податків та створення прогресивної податкової системи. Наприклад, у Данії, Нідерландах та Норвегії реалізуються програми посилення податкового адміністрування, що дозволяє збільшити доходи державного бюджету без створення надмірного податкового навантаження на бізнес. Ці країни застосовують цифрові технології для моніторингу фінансових потоків, що забезпечує прозорість та ефективність податкової системи [17].

Адаптація міжнародного досвіду до умов України є особливо важливою на тлі сучасних викликів, зокрема воєнних дій, економічної нестабільності та високого рівня соціальної нерівності. Одним із ключових напрямів є створення прозорої та ефективної системи управління державними фінансами. Важливу роль у цьому відіграє цифровізація, яка вже активно впроваджується в Україні. Наприклад, розробка системи «Прозорий бюджет» дозволяє громадянам відстежувати, як витрачаються бюджетні кошти [17].

Ключовими аспектами, які можуть бути адаптовані до сучасних умов бюджетної політики, є наступні [20]:

– Зростання соціальних інвестицій. Бюджетна політика повинна забезпечувати інвестиції у сфери, що мають найбільший вплив на довгостроковий розвиток, зокрема у молодь, освіту, охорону здоров'я та підтримку зайнятості. Це сприятиме формуванню людського капіталу, який є основою економічної конкурентоспроможності.

– Інтеграція соціальних реформ у бюджетне планування. Важливо включати соціальні програми, спрямовані на зменшення нерівності, у загальний економічний порядок денний. Це включає реформи системи

соціального страхування, пенсійного забезпечення та підтримки незахищених верств населення.

– Оптимізація податкової політики. Європейський досвід свідчить про те, що ефективна податкова система може забезпечити необхідні ресурси для фінансування соціальних програм. Зокрема, введення прогресивного оподаткування та боротьба з ухиленням від сплати податків дозволяють збільшити дохідну частину бюджету без додаткового навантаження на економіку.

– Стимулювання економічного зростання через соціальну політику. Соціальні програми повинні бути спрямовані не лише на забезпечення базового рівня життя, але й на стимулювання економічної активності. Це включає підтримку підприємництва, розвиток інфраструктури та впровадження інновацій.

– Міжнародне співробітництво. Важливим аспектом є інтеграція міжнародного досвіду та співпраця з міжнародними організаціями у реалізації соціальних проектів. Це дозволяє отримати доступ до додаткових ресурсів, знань і передових практик.

У підсумку, міжнародний досвід показує, що ефективна бюджетна політика повинна бути збалансованою, орієнтованою на сталий розвиток і враховувати як економічні, так і соціальні аспекти. Для України, яка перебуває у процесі трансформацій, адаптація цих принципів може сприяти вирішенню ключових соціально-економічних проблем та забезпечити фінансову стабільність у довгостроковій перспективі.

3.2. Розробка практичних рекомендацій для посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток

Країни, що постраждали від війни, стикаються з серйозними викликами, серед яких основними є створення динамічно розвиваючої

економіки та забезпечення умов для посилення економічної й соціальної інтеграції. Воєнний стан в Україні поставив під сумнів ефективність традиційних механізмів управління, вимагаючи нових підходів до аналізу економічних процесів і визначення напрямів бюджетної політики [26].

Бюджетна політика відіграє ключову роль у забезпеченні бюджетної безпеки, яка, своєю чергою, є основою фінансової та національної безпеки. Експерти відзначають тісний зв'язок між різними аспектами національної безпеки, де бюджетна безпека займає центральне місце. Жодна складова національної безпеки не може бути реалізована без належного рівня бюджетної безпеки, тоді як її стан залежить від рівня розвитку інших аспектів безпеки. Це підкреслює складність і подвійний характер поняття бюджетної безпеки. Усвідомлення цих взаємозалежностей є необхідною умовою для розробки стратегій, спрямованих на протидію загрозам у бюджетній сфері та захист національних інтересів [38].

Фінансово-бюджетна складова є основою для функціонування всіх сфер національної безпеки. Нестача фінансових ресурсів призводить до недофінансування ключових галузей, таких як економіка, соціальна сфера, оборона, охорона здоров'я та освіта, що створює значні ризики для їхньої стабільності. Проблемою багатьох державних програм в Україні останніх років була їхня залежність від ідеологічних догм чи фрагментарних проєктів без чіткої наукової обґрунтованості [38]. У періоди трансформації часто спостерігалось домінування теорій та схем, які не мали належного підтвердження у світовій практиці.

Основне завдання бюджетної безпеки полягає у забезпеченні фінансових ресурсів для підтримки всіх напрямів національної безпеки: оборонної, екологічної, інформаційної, демографічної, економічної, політичної, соціальної та енергетичної. Бюджетна безпека є основою всієї системи державної безпеки, а її відсутність неминуче призводить до ускладнень у функціонуванні цієї системи.

Метою бюджетної безпеки є збереження стабільності бюджетної системи, яка повинна бути збалансованою, стійкою до внутрішніх і зовнішніх викликів та здатною підтримувати ефективний соціально-економічний розвиток навіть у кризових умовах, таких як пандемії чи воєнні дії. Показники бюджетної безпеки мають забезпечувати як внутрішню, так і зовнішню рівновагу держави, створюючи стійкість до викликів [39].

Управління бюджетними коштами є ключовим елементом бюджетної політики, що значною мірою залежить від стану бюджетного процесу, порядку планування, затвердження та виконання бюджету в частині витрат, а також від організації контролю за його виконанням. Таким чином, вдосконалення процесу бюджетування варто розглядати як один із важливих інструментів підвищення ефективності та результативності державних витрат [41].

Аналізуючи динаміку показників бюджетної політики, можна стверджувати, що її реалізація в системі макроекономічного регулювання повинна спиратися на збалансовану стратегію. Це зумовлено тим, що загальний обсяг державних видатків лише частково сприяє економічній стабільності. У цьому контексті важливо зосередити увагу на зміцненні власної дохідної бази бюджету, поступово зменшуючи залежність від міжнародної фінансової допомоги. Такий підхід визначено пріоритетним у Національній стратегії доходів на 2024–2030 роки [41].

Ефективна реалізація бюджетної політики залежить не тільки від зміцнення дохідної частини та збільшення державних видатків, спрямованих на економічний розвиток, але й від відповідності бюджетної та грошово-кредитної політики ключовим макроекономічним цілям.

На сучасному етапі надзвичайно важливим завданням є визначення пріоритетів бюджетної політики для забезпечення стійкого економічного зростання. Реалізація бюджетної політики має бути спрямована на створення ефективної національної стратегії, орієнтованої на соціальний

розвиток. Першочерговим завданням такої стратегії має стати перегляд пріоритетів Державного бюджету з урахуванням актуальних економічних викликів.

Для посилення ролі бюджету в макроекономічному регулюванні необхідно вдосконалити механізм формування бюджетних доходів, зокрема у сфері фіскальної та митної політики. Також слід забезпечити ефективне планування і використання бюджетних видатків, враховуючи специфіку воєнного та повоєнного періодів. Особливу увагу варто приділити створенню механізму ефективного управління державним боргом, мінімізуючи залежність від зовнішнього фінансування [41].

Не менш важливим завданням є підвищення збалансованості бюджету, врахування пріоритетів бюджетних програм і забезпечення їх ефективної реалізації. Бюджет повинен стати дієвим інструментом для досягнення соціально-економічного розвитку та стабільності.

Бюджетна політика, як ключовий інструмент державного регулювання економіки, має базуватися на довгостроковій програмі економічного та соціального розвитку країни. До початку повномасштабного військового вторгнення росії в Україну Бюджетна декларація визначала основні пріоритети бюджетної політики, які включали забезпечення довготривалої збалансованості бюджетної системи, створення стабільної податкової бази через сприятливі умови для бізнесу, впровадження пільгового оподаткування, достатнє фінансування ключових напрямів соціально-економічного розвитку та ефективне міжбюджетне регулювання.

Однак із запровадженням воєнного стану виникла потреба у значній трансформації державних фінансів. Зокрема, зросли видатки на оборону та соціальне забезпечення, з'явилися труднощі з податковими та митними надходженнями через руйнування бізнесу і блокування кордонів. Водночас

суттєво збільшився державний борг, оскільки власних ресурсів бюджету недостатньо навіть для покриття військових потреб.

Уряд активно веде перемовини з міжнародними партнерами щодо залучення додаткової фінансової підтримки у вигляді кредитів, гарантій та грантів для стабілізації економіки, реалізації ключових завдань держави та забезпечення соціальних виплат [17].

Наразі першочерговими завданнями є [20]:

- ефективного управління фінансовими ризиками;
- посилення державного фінансового контролю;
- підвищення ефективності розподілу та використання бюджетних коштів через впровадження середньострокового бюджетного планування;
- вдосконалення міжбюджетних відносин;
- створення справедливої податкової та митної системи, яка сприяє економічному зростанню і відповідає європейським стандартам.

Пріоритетними напрямками бюджетної політики в умовах воєнного стану є впровадження адаптивного підходу, забезпечення належного виконання державного бюджету, ефективного функціонування бюджетної системи, раціональний перерозподіл обмежених ресурсів, стабільна виплата соціальних допомог, збільшення фінансування оборони, пошук нових джерел надходжень до бюджету та стимулювання міжнародної фінансової підтримки [20].

В умовах воєнного стану держава потребує обґрунтованих та зважених рішень щодо бюджетної політики. Уряд повинен оперативно переглядати поставлені цілі, вносячи необхідні зміни до бюджетного законодавства для адаптації до нових викликів.

Основною метою державного управління та місцевого самоврядування є покращення рівня та якості життя населення. Підвищення доцільності, результативності та економічності витрат бюджету сприяє

зростанню бюджетних доходів як опосередковано, так і безпосередньо. При цьому збільшення доходів бюджету тісно пов'язане з підвищенням доходів населення, рівнем і якістю його життя. Водночас це створює додаткові можливості для реалізації ефективних витрат, спрямованих на покращення життєвих умов населення (див. рис. 3.1).

Рис. 3.1 Досягнення підвищення рівня і якості життя населення

Джерело: складено автором.

Три основні аспекти ефективності управління суспільними фінансами включають доцільність, результативність та економічність витрачання бюджетних коштів. Доцільність визначається як відповідність діяльності поставленим завданням і проблемам, які необхідно вирішити. Результативність оцінюється через кількісно вимірювані цілі, що дозволяє визначити рівень досягнення результату. Економічність, у свою чергу, аналізується через співвідношення результатів до понесених витрат.

Підвищення ефективності управління бюджетними коштами вимагає комплексного підходу, який включає аналіз існуючих методів оцінки бюджетної ефективності. У сучасних дослідженнях виділяються два основні напрями: формування рейтингових показників для муніципальних утворень

і розробка системи показників, які враховують як економічні, так і соціальні аспекти.

На нашу думку, система оцінки бюджетної ефективності має чітко розмежовувати поняття соціальної та економічної ефективності. Соціальна ефективність відображає досягнення конкретного соціального результату на одиницю витрат. У межах цього підходу слід також розрізняти прямі та кінцеві результати бюджетного процесу. Прямі результати — це обсяг товарів і послуг, які надає місцева влада (так званий «випуск»). Кінцеві результати, або соціальні, відображають досягнення певного рівня соціального розвитку та якості життя [13]. Таким чином, кінцеві результати є головною метою державної бюджетної політики, а виконання робіт, надання послуг і товарів — її інструментом.

Міжнародний досвід демонструє, що підвищення ефективності бюджету базується на застосуванні таких підходів, як бюджетування, орієнтоване на результати, та затратний метод (табл. 3.1). У багатьох країнах ці інструменти використовуються вже понад 50 років, тоді як в Україні все ще переважає затратний метод формування бюджету, попри задекларовану мету досягнення бюджетної ефективності.

Таблиця 3.1

Різниця між бюджетуванням, орієнтованим на результати, та методом бюджетування, заснованим на витратах

Критерій	Витратний метод	Метод, орієнтований на результати
Планування завдань	Розподіл загальних видатків між одержувачами бюджету.	Ув'язування обсягу та структури витрат із державними пріоритетами, соціально значущими очікуваними та фактичними результатами.
Основні підходи до планування	Планування витрат для відділів та складання їх кошторисів.	Програмно-цільовий підхід із використанням міжвідомчих програм та показників результатів.

Продовження таблиці 3.1

Відправна точка планування	Потреби у витратах.	Пріоритети державної політики, результати програм.
Структура бюджетних видатків	Пріоритет надається економічній і відомчій класифікації.	Пріоритетність програмної класифікації (з можливістю покращення функціональної).
Формат проекту бюджету	Не містить інформації про заплановані результати.	Включає постановку цілей, очікуваних результатів і вимірюваних показників ефективності.
Деталізація витрат	Високий рівень деталізації.	Загальний підхід до обліку витрат.
Обговорення та затвердження	Законодавці затверджують деталізовану структуру витрат.	Законодавці затверджують цілі, результати, показники ефективності, а також структуру витрат.
Відповідальність суб'єктів	Відповідальність за цільове використання коштів.	Відповідальність за досягнення запланованих результатів із мінімальними витратами.
Незалежність суб'єктів	Обмежена.	Більша свобода розпоряджатися ресурсами (в межах програм; частково між програмами та фінансовими роками).
Рівні прийняття рішень	Високий ступінь централізації.	Делегування повноважень на рівень виконавців, які реалізують програми.
Система контролю	Зовнішній контроль домінує.	Перевага внутрішнього самоконтролю.
Управлінський фокус	Забезпечення «цільового» використання бюджетних коштів відповідно до затвердженого плану.	Досягнення запланованих результатів, оцінка їх доцільності та вимірності.
Основні об'єкти зовнішнього контролю	Деталізовані статті витрат.	Результати програм, загальний рівень витрат та якість внутрішнього контролю.

Продовження таблиці 3.1

Звітність про виконання бюджету	Фактичні витрати порівнюються із затвердженими.	Акцент на досягнутих результатах, аналіз причин відхилень і коригування програм.

Джерело: складено автором за: [13].

Сьогодні принципи витратного методу реалізуються переважно на вищих рівнях бюджетної системи та лише частково – на регіональному рівні. На місцевому рівні зберігається традиційний кошторисний підхід, що характерний для класичного підходу «згори» до соціальних та економічних реформ. Аналіз законодавчої бази підтверджує, що відсутні норми, які б регламентували принципи бюджетної орієнтації на результат. Це створює ризик, що задекларовані новації залишаться формальними й не матимуть реального впливу на ефективність витрат.

Підвищення ефективності місцевих бюджетів можливе за рахунок впровадження принципів орієнтованого на результат та середньострокового планування. Для цього необхідно:

- Адаптувати механізми планування, виконання, контролю та оцінки місцевих бюджетів відповідно до підходу, орієнтованого на результат.
- Розробити систему критеріїв соціально-економічної ефективності, яка враховувала б бюджетні повноваження місцевих органів влади та була піддатливою кількісній і якісній оцінці. Система повинна враховувати територіальні, соціальні й економічні особливості конкретного регіону.

Діючі програми часто є декларативними, не містять механізмів реалізації та чітких критеріїв ефективності. Аналіз різних державних, відомчих і регіональних програм свідчить про те, що їх цілі та результати рідко формулюються у вигляді кількісних показників. Законодавча база не

дає відповіді на питання, як оцінювати соціально-економічну ефективність місцевих бюджетів [39].

Рекомендації для вдосконалення бюджетної політики України

– Забезпечити незалежний аудит бюджетного процесу через створення спеціальної фінансової інституції.

– Впровадити жорсткі заходи відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

– Підвищити прозорість та повноту інформації щодо планування бюджету, включаючи пріоритети політики, оцінки позик і боргів, а також довгострокові прогнози.

– Для зменшення бюджетного дефіциту збільшити доходи держави та оптимізувати витрати.

– Удосконалити податкову систему як основний механізм наповнення бюджету.

– Встановити контроль за максимальним рівнем державного боргу.

– Чітко розмежувати зобов'язання та відповідальність між розпорядниками коштів на всіх рівнях.

Впровадження цих заходів сприятиме підвищенню ефективності бюджетного процесу та стабілізації державних фінансів. Раціональний розподіл і використання бюджетних ресурсів дозволить зосередити фінансування на пріоритетних завданнях, що стоять перед державою, і забезпечить досягнення стратегічних цілей розвитку.

ВИСНОВКИ

У ході виконання дослідження, присвяченого впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави, було досягнуто поставленої мети – проаналізовано сучасний стан бюджетної політики України, її нормативно-правове регулювання, основні напрямки впливу на соціально-економічний розвиток та розроблено рекомендації для удосконалення цієї сфери.

Дослідження показало, що бюджетна політика відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності економічного розвитку, соціальної рівноваги та фінансової стійкості держави. Її основними завданнями є формування доходів і раціональне розподілення видатків бюджету, ефективне управління державним боргом та підтримка фінансової дисципліни. Сутність бюджетної політики полягає у досягненні стійкої рівноваги між доходами та видатками, мінімізації дефіциту бюджету та підтримці економічного зростання. Принципи, на яких базується бюджетна політика України, включають прозорість, ефективність, збалансованість, а також орієнтацію на економічний розвиток і забезпечення соціальних гарантій.

Нормативно-правова база, яка регулює бюджетну політику України, має розгалужений характер і включає Конституцію України, Бюджетний кодекс, закони про державний бюджет на відповідний рік та інші нормативні акти [16]. Особливо важливим є Бюджетний кодекс України, що визначає загальні правила формування і виконання бюджету, обсяг видатків і доходів, механізми міжбюджетних трансфертів тощо [5]. У контексті воєнного стану уряд був змушений приймати нові закони, що стосуються зміни структури доходів та видатків бюджету, а також управління державним боргом.

Проведений аналіз показав, що бюджетна політика України у 2018–2023 роках перебувала під впливом серйозних внутрішніх і зовнішніх

викликів, особливо пов'язаних із повномасштабними військовими діями. Незважаючи на кризові умови, держава змогла забезпечити певну стабільність бюджетного процесу. У 2024 році доходи державного бюджету України досягли 2,169,151.2 млн грн, що перевищує заплановані показники на 22,7%. Це свідчить про покращення роботи фіскальної системи, зокрема у сфері податкових надходжень. Найбільшу частку у доходах займали податкові надходження – 55,38%, причому податок на додану вартість (як з імпорتنих, так і з вітчизняних товарів) був основним джерелом цих надходжень.

У той же час видатки державного бюджету демонструють значне навантаження на фінансову систему країни, досягнувши 2,977,706.3 млн грн станом на 1 жовтня 2024 року, що становить 90% від річного плану. Першочерговими напрямками витрат були оборона (50,37% загальних видатків), громадський порядок і безпека (14,94%), а також соціальний захист (11,05%). Такий розподіл ресурсів є очікуваним в умовах війни, але водночас обмежує можливості фінансування інших важливих секторів, таких як освіта, охорона здоров'я та економічний розвиток.

Протягом останніх років спостерігалася позитивна динаміка доходів державного бюджету, які у 2023 році становили 2,671,998.0 млн грн, що перевищує планові показники на 201%. Це зростання було досягнуто завдяки міжнародній фінансовій підтримці, активізації податкової політики та покращенню адміністрування податків. Однак витрати також суттєво зросли, особливо у 2022–2023 роках, коли вони досягли 4,014,418.1 млн грн. Основними факторами такого зростання були витрати на оборону, відновлення інфраструктури та соціальне забезпечення. У 2023 році дефіцит бюджету досяг рекордного рівня – 20,39% ВВП, що свідчить про критичну залежність України від зовнішньої фінансової допомоги.

Аналіз бюджетної політики України дозволив встановити її значний вплив на соціально-економічний розвиток. У 2024 році держава змогла

забезпечити фінансування ключових соціальних програм, таких як соціальне забезпечення, підтримка внутрішньо переміщених осіб та розвиток місцевих громад [23]. Наприклад, видатки на соціальний захист становили 329,169.2 млн грн, що є важливим показником підтримки вразливих категорій населення. Крім того, значна частка бюджету була спрямована на відновлення пошкодженої інфраструктури, зокрема на реконструкцію житлових будинків, транспортної та логістичної систем.

Водночас надмірне зосередження ресурсів на поточних витратах (94,3% від загальних видатків у 2024 році) обмежує можливості інвестування в капітальні проєкти, які сприяють довгостроковому економічному розвитку. Лише 5,7% бюджету було спрямовано на капітальні витрати, що є недостатнім для модернізації економіки та відновлення промислового потенціалу.

Міжнародний досвід свідчить, що для підвищення ефективності бюджетної політики необхідно збалансувати поточні та капітальні видатки, оптимізувати структуру державного боргу та залучати іноземні інвестиції для фінансування стратегічних проєктів. У випадку України доцільно орієнтуватися на моделі країн ЄС, які у післякризових умовах успішно поєднували короткострокові заходи стабілізації з довгостроковими стимулами для економічного зростання.

З метою посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток пропонується підвищити частку капітальних видатків для забезпечення інвестицій у відновлення економіки та створення робочих місць; розширити базу оподаткування через боротьбу з тіньовою економікою та впровадження нових джерел доходів; залучати міжнародну технічну допомогу не лише для поточних потреб, але й для реалізації структурних реформ; удосконалити управління державним боргом для зниження витрат на його обслуговування.

Отже, бюджетна політика України у 2018–2024 роках значно вплинула на соціально-економічний розвиток, забезпечуючи стабільність державного управління в умовах війни та економічної кризи. Однак для забезпечення сталого розвитку необхідні подальші кроки щодо оптимізації витрат, залучення додаткових джерел доходів та покращення управління бюджетними ресурсами. Реалізація запропонованих заходів дозволить підвищити ефективність використання бюджетних коштів, зменшити дефіцит бюджету та створити передумови для довгострокового економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз окремих положень Бюджетної декларації на 2025–2027 роки: експертні висновки. URL: <https://decentralization.ua/news/18395> (дата звернення: 26.12.2024).
2. Богдан Т. П. Воєнні фінанси: що повинна робити держава? LB.ua :URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/523270_voienni_a_robiti.html. (дата звернення: 23.12.2024).
3. Буй Т. Г., Прімерова О. К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2023. 8(1). С. 17–24.
4. Бюджет 2022. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538. (дата звернення: 23.12.2024).
5. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 6 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 19.12.2024).
6. Ватульов А. В. Фінансово-бюджетна політика економічного розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 3. С. 37–44.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2013 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення: 23.12.2024).
8. Дуда Г. Бюджетна політика в умовах економічної трансформації. Економіка та суспільство. 2024. (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-110>.
9. Забаштанський М. М., Сидор І. П. Державно-приватне партнерство у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 6. С. 18–23.
10. Загірняк Д. М., Дідур С. В., Глухова В. І., Кравченко Х. В. Аналіз джерел формування бюджетних інвестицій територіальних громад.

Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2022. (1 (105)). С. 40–46.

11. Західна О., Круглякова В., Рахвал І. Бюджетна політика України: стан, оцінювання, перспективи. Молодий вчений. 2023. № 10 (122). С. 194–199.

12. Канєва Т., Галабурда А. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. SCIENTIA FRUCTUOSA: Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2022. Вересень. С. 15–24.

13. Кириленко О., Коваль С., Сидор І., Сидорчук А. Достатність доходів домогосподарств: оцінка та економічна інтерпретація їх фінансової стійкості. Журнал управління та регулювання. 2024. 13(2). С. 86–95.

14. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 6. С. 96–102. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3267>. (дата звернення: 23.12.2024).

15. Коваленко О. І. Бюджетний менеджмент в умовах сталого розвитку. Харків: ХНУ, 2019.

16. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 19.12.2024).

17. Лисяк Л. В. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: проблеми та перспективи. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка25». 2017. Вип. 11(1). С. 23–30.

18. Лобанов В. А. Проблеми сталого розвитку та їх відображення у бюджетній політиці. Одеса: ОНУ, 2020.

19. Макогон В. Д. Формування дохідної частини бюджету як складової фінансово-економічного регулювання. Науковий погляд: економіка та управління. 2016. № 1. С. 100–106.

20. Овчаренко А. С. Щодо окремих особливостей бюджетної політики у період воєнного стану в Україні. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023. № 3. С. 156–160.

21. Пасічний М. Д. Бюджетна політика та економічний розвиток. Економічний вісник університету. 2020. Вип. 44. С. 153–164.

22. Петрушка О. В., Сидор І. П. Особливості здійснення державного фінансового контролю в закладах охорони здоров'я. Економіка та суспільство. 2022. Вип. № 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1707/1642>. (дата звернення: 23.12.2024).

23. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2024 року № 94. Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-sotsialnoi-pidtrymky-vnutrishno-peremishchenykh-osib-ta-inshykh-vrazlyvykh-katehorii-osib-i260124-94>. (дата звернення: 23.12.2024).

24. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI: станом на 11 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 19.12.2024).

25. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо забезпечення видатками сектору безпеки і оборони : Закон України від 21 березня 2023 р. № 2992-IX. Голос України. 2023. № 58. (дата звернення: 23.12.2024).

26. Руденко В. Бюджетні інвестиції як важливий елемент фіскального механізму регулювання інвестиційних процесів в країнах ЄС і в Україні. Управління змінами та інновації. 2022. № 3. С. 19–26.

27. Румянцева В. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Економіка та суспільство. 2024. (68). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-122>. (дата звернення: 23.12.2024).

28. Савастєєва О. М. Фінансово-економічна безпека в контексті захисту національних інтересів у фінансовій сфері. Управління системою фінансово-економічної безпеки соціально-економічних систем різних рівнів функціонування: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 16–18 листопада 2022 р.). Миколаїв: МНАУ, 2022. С. 106–107.
29. Селіверстова Л. С., Адаменко І. П. Фінансова система України: особливості функціонування та напрями удосконалення. Економіка та держава. 2018. № 6. С. 17–20.
30. Сидор І. П., Віятик І. В. Фінансове консультування та його вплив на зростання суспільного добробуту населення. Світ фінансів. 2021. № 4. С. 88–103.
31. Сидор І., Денисюк Т. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. Світ фінансів. 2022. № 1. С. 22–35.
32. Стащук О. В., Жук М. І. Вплив реформи децентралізації на бюджетну ефективність територій. Економіка та суспільство. 2021. № 25. URL: <https://cutt.ly/UnUPeP6>. (дата звернення: 23.12.2024).
33. Тимошенко М. В. Budget policy of Ukraine in the context of uncertainty and countering geopolitical challenges. Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. 2023. (37). С. 148–154.
34. Тимошенко М. В. Бюджетна політика як інструмент протидії геополітичним шокам. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 12. С. 120–125.
35. Шкодїна І. В. Бюджетна політика та її особливості в економіці України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2021. Вип. 13. С. 135–151.

36. 41. Чугунов І. Я., Тітарчук М. І. Бюджетна система в умовах трансформації соціально-економічних відносин. *Sciences of Europe*. 2021. № 66-3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/byudzhetsna-sistema-v-umovah-transformatsiyi-sotsialno-ekonomichnih-vidnosin>. (дата звернення: 23.12.2024).
37. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.
38. Чугунов І. Я., Насібова О. В. Фінансові імперативи розвитку соціального захисту населення. *SCIENTIA FRUCTUOSA*. 2021. № 2 (136). С. 114–130.
39. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5, No. 3. P. 213–220. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-3-213-220>. (дата звернення: 23.12.2024).
40. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol. 17, Issue 4. P. 250–260. [https://doi.org/10.21511/ppm.17\(4\).2019.20](https://doi.org/10.21511/ppm.17(4).2019.20). (дата звернення: 23.12.2024).
41. Diedushev I. Budget Policy: Concept and Tasks. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2023. Vol. 2, No. 77. P. 37–41. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.5>. (дата звернення: 23.12.2024).
42. Національна стратегія доходів на 2024-2030 роки. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy.pdf> (дата звернення: 20.12.2024).
43. Державний бюджет 2024: аналітична довідка від експертів Проєкту USAID «ГОВЕРЛА». Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua/en/news/17421> (дата звернення: 23.12.2024).

44. Видатки держбюджету України (2023). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2023> (дата звернення: 11.12.2024).

45. Доходи держбюджету України (2014-2024). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 11.12.2024).

46. Державний бюджет України (2008-2024). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (дата звернення: 11.12.2024).

47. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (квітень – травень 2024 р.) URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/budjetna-polit024.pdf> (дата звернення: 23.12.2024).